

Teologická
fakulta
Faculty
of Theology

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Oddělení praxe

Bakalářská práce

**Činnosti nízkoprahového zařízení pro děti a mládež jako nástroj prevence
rizikového chování mládeže**

Vypracoval: Griga Martin

Vedoucí práce: Mgr. Magdalena Ehrlichová

České Budějovice 2019/2020

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona číslo 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, 29. února 2020

.....

Martin Griga

Poděkování

Tímto bych chtěl poděkovat mé vedoucí, paní Mgr. Magdaleně Ehrlichové, za vedení při psaní bakalářské práce, za její trpělivost, ochotu, konzultaci, náměty a velmi cenné rady, které byly pro mě přínosem.

Obsah

Úvod.....	8
1 CHARAKTERISTIKA NZDM	9
1.1 Vznik a historický vývoj NZDM v České republice.....	9
1.2 NZDM v kontextu sociální práce	10
1.2.1 Princip nízkoprahovosti	11
1.2.2 Popis průběhu služby v NZDM	12
2 Rizikové chování mládeže v adolescenci	15
2.1 Somatické a kognitivní změny v adolescenci.....	15
2.2 Sociální vývoj v adolescenci	16
2.2.1 Faktory ovlivňující sociální vývoj adolescenta	17
2.3 PROJEVY RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ MLÁDEŽE	25
2.3.1 Rizikové a protektivní faktory ovlivňující vznik rizikového chování	27
3 Postavení NZDM v systému prevence ČR.....	29
3.1 Základní pojmy a cíle v oblasti prevence rizikového chování.....	29
3.1.1 Oblasti prevence rizikového chování	30
3.2 NZDM v systému prevence rizikového chování ČR.....	31
3.3 Činnosti poskytované v NZDM.....	32
4 Příklady praxe.....	39
4.1 Charakteristika NZDM DEPO Kaplice.....	39
4.2 Příklady	40
Závěr.....	50
Seznam použitých zdrojů	52
Seznam použitých zkratk.....	55
ABSTRAKT	56
THE ABSTRACT	57

Úvod

Téma bakalářské práce „Činnosti nízkoprahového zařízení pro děti a mládež jako nástroj prevence rizikového chování mládeže“ jsem si vybral z důvodu profesního a osobního zájmu o tuto problematiku. Ve své pracovní profesi se denně setkávám s problematikou kriminality a rizikového chování mládeže. Pracuji u státní represivní složky (Městská policie), ale za letité působení ve svém zaměstnání jsem postupně zjistil, že jedinou možnou cestou, jak předcházet rizikovému chování mládeže, je prevence. Součástí mé pracovní náplně je také role „preventisty“, kdy provádím besedy a přednášky z různých oblastí kriminality a rizikového chování pro cílovou skupinu dětí a mládež. V oblasti prevence rizikového chování mládeže působí mnoho státních i nestátních organizací a subjektů. Jako jeden z těchto subjektů v této oblasti působí i nízkoprahová zařízení pro děti a mládež (dále jen NZDM).

Společnost se snaží s rizikovým chováním mládeže vypořádat různými prostředky, jejichž primárním cílem je předcházet tomuto negativnímu jednání. Preventivní programy a opatření je nejvhodnější u dětí a mládeže zavádět již v jejich nejútlejším věku. Jedině pravidelným vštěpováním a opakováním zvyklostí a návyků žádoucího chování může být u dětí a mládeže docíleno požadovaného cíle, kterým je výchova slušného a poctivého člověka.

Cílem mé bakalářské práce je zjistit, jakým způsobem mohou činnosti v NZDM podpořit prevenci rizikového chování mládeže. Ve své práci se budu zabývat konkrétní cílovou skupinou, a to mládeží ve věku 15 - 18 let. Ke splnění tohoto cíle je nutné charakterizovat NZDM, definovat cílovou skupinu z hlediska fyziologie, psychologie a sociologie, popsat rizikové chování mládeže a to včetně prevence tohoto chování, charakterizovat a popsat jednotlivé poskytované činnosti NZDM a jejich provázanost s prevencí rizikového chování mládeže a na příkladech z praxe (kazuistikách) ukázat, za jakých podmínek mohou být tyto činnosti efektivním nástrojem prevence rizikového chování cílové skupiny.

Bakalářská práce vychází mimo jiné z publikace Pojmosloví NZDM a dále z knih: Petra Macka (Adolescence) a Pavla Kabíčka, Ladislava Csémyho a Jany Hamanové (Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví).

1 CHARAKTERISTIKA NZDM

1.1 Vznik a historický vývoj NZDM v České republice

Vznik NZDM v České republice sahá do druhé poloviny devadesátých let 20. století. Tato zařízení jsou spjata s rozvojem streetworku. Streetwork je metoda sociální práce, která je vykonávána v přirozeném prostředí cílové skupiny klientů (na ulici, v parku apod.). Streetworkeri vyhledávají klienty v terénu, kontaktují je, poskytují jim poradenství a pomáhají řešit jejich nepříznivé sociální situace.¹

V roce 1994 byla na základě usnesení vlády č. 34/1994 zřízena funkce sociálního asistenta. Tato funkce byla zřízena jako součást tehdejší sociální prevence. Sociální asistent byl definován jako specializovaný pracovník tehdejších okresních úřadů, který spolupracuje s cílovou skupinou v jejím časoprostoru, tedy místech a časech, kde se cílová skupina zdržovala a trávila svůj volný čas. Jednalo se o specifickou terénní sociální práci. Cílovou skupinou sociálního asistenta byly děti a mládež, které žily rizikovým způsobem života. Převážně se jednalo o děti staršího školního věku, mladistvé, kteří se chovali „nápadně“. Tato nápadnost se projevovala v nesmyslném trávení volného času. Dále chováním, které mělo asociální či antisociální prvky, vulgární komunikací či nápadně provokujícím stylem oblékání.²

Paralelně se vznikem funkce sociálního asistenta vznikala organizace Streetwork. Pracovníci této organizace nejprve pomáhali osobám, které byly závislé na omamných a psychotropních látkách. Později se jejich poskytované sociální služby rozšířily i na další cílové skupiny (bezdomevce, prostitutky, Romy apod.). V tehdejší oblasti sociální práce scházelo systematické vzdělávání.³

Tehdejší odborné školy neměly ve svých učebních osnovách zařazenou problematiku streetworku, jakožto metodu sociální práce. Z tohoto důvodu zde byly snahy o navázání kontaktu se zahraničními organizacemi, které se streetworkem měly zkušenosti. Kontakt byl navázán s pracovníky Saské sociální akademie, kdy tito pracovníci zpracovali ucelené vzdělávací materiály o problematice streetwork. Tyto materiály přispěly k rozvoji streetworku, ale významně se také podílely na vzniku

¹ *Kořeny vzniku NZDM* [online].

² Tamtéž [online].

³ Tamtéž [online].

prvních nízkoprahových zařízení. V roce 1995 sociální asistenti začali postupně budovat své zázemí (budovy a jiné prostory) kam přicházeli se svými klienty z ulice.⁴

Moment, který významně ovlivnil vznik NZDM, byly přímé dotační programy. Tyto dotační finanční prostředky byly pro rozpočty NZDM stěžejní, jelikož tehdejší financování od státu či územních samospráv bylo minoritní. Mezi stěžejní dotační tituly patřily: program Děti ulice nadace Open society fund Praha, který byl zaměřen na streetwork s dětmi a mládeží v nízkoprahových zařízeních a komunitních centrech, Fond mládeže Levi Strauss, který byl vypsán na podporu projektů inovativních nízkoprahových klubů. Bez těchto cíleně zaměřených finančních podpor by rozvoj NZDM nebyl tak rychlý.⁵

Dalším krokem, který významně podpořil rozvoj NZDM, bylo založení pracovní skupiny NZDM v rámci České asociace streetwork. Tato pracovní skupina vznikla v roce 2001. Byla tvořena převážně pracovníky NZDM z celé České republiky a měla prioritní úkol: vytvoření standardů NZDM. Skupina vytvořila v roce 2006 pracovní verzi těchto dokumentů, které měly zásadní vliv na rozvoj NZDM v České republice. Činností pracovní skupiny a vytvořenými pracovními dokumenty se začaly profesionalizovat a zkvalitňovat poskytované sociální služby v NZDM.⁶

V současné době v České republice působí 250 NZDM.⁷

1.2 NZDM v kontextu sociální práce

NZDM je sociální služba určená dětem a mládeži, které se ocitly v obtížné životní situaci nebo jsou jí ohroženy, a které nevyhledávají standardní formy institucionalizované pomoci a péče. Jde o navázání a udržování kontaktu, poskytování informací, odbornou pomoc a vytváření podmínek pro sociální začlenění a pozitivní změnu ve způsobu života. Jedná se o ambulantní, případně terénní formu sociální služby nízkoprahového charakteru.

⁴ Srov. *Spolupráce NZDM a výchovných ústavů*, s. 39.

⁵ Tamtéž, s. 40.

⁶ *Kořeny vzniku NZDM* [online].

⁷ *Registr poskytovatelů sociálních služeb* [online].

Cílem je umožnit lépe se orientovat klientům v jejich sociálním prostředí a vytvářet podmínky, aby v případě zájmu mohli řešit svoji nepříznivou sociální situaci.⁸

Po dlouhém procesu vytváření a hledání vlastní identity NZDM našla legislativní ukotvení v zákoně č. 108/2006 Sb. o sociálních službách ve znění pozdějších předpisů a dále v prováděcí vyhlášce MPSV č. 505/2006 Sb., kde je služba zařazena jako služba sociální prevence. Tyto zmiňované právní předpisy utvářejí základní charakteristiky NZDM.⁹

NZDM jsou dle ustanovení § 53 z.č. 106/2008 Sb. o sociálních službách ve znění pozdějších předpisů službou sociální prevence. Pomáhají ohroženým osobám překonat jejich nepříznivé sociální situace a dále chrání společnost před nežádoucími jevy.¹⁰

Sociální služby NZDM jsou zaměřeny na výchovné a vzdělávací aktivity, sociálně terapeutické aktivity, služby zprostředkující kontakt se společenským prostředím a služby pomáhající při uplatňování práv, oprávněných zájmů a obstarávání osobních záležitostí.¹¹

1.2.1 Princip nízkoprahovosti

NZDM je subjekt poskytující sociální služby a princip nízkoprahovosti jej odlišuje od jiných obdobných subjektů. Nízkoprahovost znamená, že poskytovatel sociální služby ji organizuje či uspořádá tak, aby byla umožněna maximální přístupnost a fyzická dostupnost. Poskytovat službu nízkoprahově klade na poskytovatele sociální služby značné nároky. Poskytovatel musí sledovat, vyhodnocovat a následně odstraňovat technické, psychologické a sociální bariéry, které znesnadňují či maří úspěšný průběh poskytnutí sociální služby.¹²

Princip nízkoprahovosti je spojen s níže uvedenými podmínkami:

Zařízení vytváří prostředí, které je svým charakterem blízké přirozenému prostředí cílové skupiny. Pro omezení návštěvy prostoru zařízení není důvodem pasivita či

⁸ Srov. *Pojmosloví NZDM*, s. 5.

⁹ Tamtéž, s. 6.

¹⁰ *Zákon o sociálních službách* [online].

¹¹ Tamtéž [online].

¹² Srov. Klíma, P., *Kontaktní práce*, s. 324.

názorová odlišnost klienta. Klient má možnost zůstat v anonymitě. Jakákoliv dokumentace obsahující osobní údaje klienta je vedena jen s jeho souhlasem. Pro užívání služby není podmínkou registrace či jiná forma členství. Pravidelná docházka není podmínkou poskytnutí služby. Klienti mohou vstupovat či odcházet z prostoru zařízení dle svého uvážení. Služba tohoto charakteru je poskytována bezplatně. Provozní doba služby je stabilní a odpovídá potřebám uživatele. Službu může využít kdokoliv z cílové skupiny a to bez omezení, pokud svým chováním a jednáním neohrožuje či neomezuje sebe, ostatní klienty, pracovníky či efektivitu služby.¹³

1.2.2 Popis průběhu služby v NZDM

V této části práce popíšeme proces a jednotlivé etapy sociální práce s klienty NZDM.

a) Oslovení zájemce o službu

V tomto procesu pracovníci NZDM aktivně oslovují možného uživatele služby. Toto oslovení může probíhat prostřednictvím terénních sociálních pracovníků, distribucí informačních letáků v přirozeném prostředí uživatelů nebo institucí, které přicházejí do kontaktu s potencionálními uživateli. Oslovení zájemců může také proběhnout prostřednictvím specifických informačních aktivit (informování ve školách či na veřejných akcích).¹⁴

b) První kontakt

První kontakt klienta se sociálním pracovníkem probíhá před začátkem poskytování samotné služby. V rámci tohoto jednání je klient ze strany sociálního pracovníka poučen o možnosti poskytnutí služby anonymně, charakterem a samotným obsahem služby, s provozními náležitostmi služby (časový rozvrh, představení osob zajišťující službu apod.) a dále je seznámen s cenou, pravidly a dokumentací služby.¹⁵

c) Uzavření smlouvy

Sociální služby jsou klientovi poskytovány na základě uzavřené smlouvy, která může mít písemný i ústní charakter. Smlouva obsahuje všechny aspekty poskytování sociální služby a to včetně osobního cíle klienta, který má služba

¹³ Srov. *Pojmosloví NZDM*, s. 5.

¹⁴ Tamtéž, s. 9.

¹⁵ Tamtéž, s. 9-10.

naplňovat. Smlouva musí obsahovat následující náležitosti: označení smluvních stran, druh sociální služby, rozsah poskytování sociální služby, místo a čas poskytování sociální služby, ujednání o dodržování vnitřních pravidel, výpovědní důvod, výpovědní lhůty a dobu platnosti smlouvy. NZDM může odmítnout uzavřít smlouvu jen za předpokladu, že neposkytuje sociální službu, o kterou zájemce žádá nebo nemá dostatečnou kapacitu k naplnění sociální služby, o kterou osoba žádá.¹⁶

d) **Individuální plán sociální služby**

Toto je klíčová část procesu naplňování sociální služby a to z důvodu, že se jedná o práci s uživateli sociální služby, která může mít krátkodobý i dlouhodobý charakter. Individuální plán v sobě zahrnuje činnosti a intervence, při kterých pracovníci zařízení bedlivě sledují a vyhodnocují situaci uživatele. Na základě těchto pozorování a hodnocení s uživateli řeší jejich životní témata a obtíže. Sociální pracovníci pomáhají uživatelům, aby si plánovali svou vlastní budoucnost a aby byli hlavními strůjci toho, jaké služby jim budou dále poskytovány.¹⁷

Individuální plán má písemnou či ústní podobu. Musí zejména obsahovat: jméno klíčového sociálního pracovníka odpovědného za poskytování sociální služby, cíl, ke kterému má sociální služba směřovat, hodnotící kritéria splnění cíle, prostředky vedoucí ke splnění cíle a termín hodnocení a revize plánu.¹⁸

e) **Ukončení procesu užívání služby**

Poskytování sociální služby lze ukončit písemnou i ústní formou ze strany zařízení i klienta v případě, že již byly naplněny cíle spolupráce. Další možností je ukončení smlouvy jednostranně a to jak ze strany klienta, tak ze strany zařízení. Klient ve většině případů smlouvu vypoví v případě, že je se službou nespokojen nebo pracovníci zařízení neplní body zakotvené ve smlouvě o užívání služby. Dalším možností je, že se klient rozhodne využít sociálních služeb jiného zařízení. Sociální službu může ukončit i samotné NZDM. Tyto důvody jsou přesně definovány ve smlouvě o užívání sociální služby a klient je s nimi tedy

¹⁶ Srov. *Pojmosloví NZDM*, s. 10.

¹⁷ Srov. ZEMANOVÁ, V., DOLEJŠ, M., *Životní spokojenost, sebehodnocení a výskyt rizikového chování u klientů nízkoprahových zařízení pro děti a mládež*, s. 15.

¹⁸ Srov. *Pojmosloví NZDM*, s. 9.

seznámen při uzavírání smlouvy. Mezi takovéto důvody nejčastěji patří případy, kdy klient porušuje sjednané dohody, dlouhodobě porušuje pravidla a podmínky uvedené ve smlouvě (např. fyzicky napadne sociálního pracovníka či páchá trestnou a přestupkovou činností v prostorách zařízení).¹⁹

Na základě charakteru služby mohou být klientovi nabídnuty informační materiály pro jeho zákonné zástupce. Případně je mu nabídnuto, že může do zařízení přivést zákonné/ho zástupce s sebou. Každé NZDM by mělo mít zpracované své standardy, ve kterých by mimo jiné měla být uvedena pravidla poskytování sociální služby. Mezi stěžejní pravidla služby patří práva, která má každý uživatel při využívání sociální služby zaručena, činnosti a chování, které jsou při využívání služby zakázány, sankce, které mohou být uživatelům za porušení pravidel uděleny, postup udělování sankcí, možnost jakým způsobem podat stížnost, kdo ji řeší a dále jakou formou bude vyřízena.²⁰

¹⁹ Srov. ŠTEFKOVÁ, I., a DOLEJŠ M., *Resilience u adolescentů v NZDM*, s. 34.

²⁰ Srov. *Pojmosloví NZDM*, s. 9.

2 RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ MLÁDEŽE V ADOLESCENCI

Klienty NZDM jsou děti a dospělí ve věku 6 - 26 let, kteří žijí a pohybují se v konkrétní lokalitě, kterou lze vymezit geograficky či sociálně.²¹

Pro účely této práce se chci zaměřit na cílovou skupinu dětí a mládeže ve věku 15-18 let, kterou budu charakterizovat z hlediska jejího biologického, psychologického a sociálního vývoje.

Adolescence je vývojovou fází období dospívání a trvá od 15. do 20. roku života člověka. Ve své práci se budu zabývat vývojem adolescenta v období mezi 15. a 18. rokem života. Toto vývojové období je přechodným obdobím mezi dětstvím a dospělostí. Na toto období je pohlíženo jako na období „bouří a stresů“, které tento přechod provázejí. Během tohoto období jsou na mládež kladeny požadavky dospělé společnosti. Musí se podřídit normám chování, které se u dospělých lidí vyžadují, učit se samostatnosti, vytvářet partnerské vztahy, přizpůsobovat se vrstevníkům, volit si budoucí povolání či vytvářet si vlastní filozofii života.²²

2.1 Somatické a kognitivní změny v adolescenci

Tělesné změny ve výšce a váze u adolescentů způsobují, že se somaticky vyrovnávají dospělým jedincům. Změna výšky je především znatelná u chlapců. Chlapecká postava mužní a získává proporce dospělého muže. Dívčí postava se zaobluje a postupně získává ženské tvary. Dospívající chlapci produkují velké množství hormonu testosteronu a s tím souvisí i jejich zvýšený zájem o sexuální aktivity. Vzhled a vnější stránka je pro adolescenty stěžejní. Chlapci se zajímají, zda mají široká ramena a velké svaly. Dívky zajímá jejich štíhlost a krása. Fyzická atraktivita posiluje sebevědomí adolescenta a ve skupině vrstevníků má vysokou hodnotu.²³

V rámci kognitivního vývoje se adolescentovi zdokonalují formálně logické operace, jeho myšlení se vyznačuje pružností a rychlostí. V této životní vývojové fázi se na vrchol dostává fluidní inteligence (schopnost nalézat nová řešení logických problémů,

²¹ Srov. *Pojmosloví NZDM*, s. 6.

²² Srov. ČÍŽKOVÁ ŠIMÍČKOVÁ, J., *Přehled vývojové psychologie*, s. 101.

²³ Srov. VÁGNEROVÁ, M., *Vývojová psychologie*, s. 198.

kteřá je méně závislá na předchozích životních situacích a vyžaduje pružnost myšlení).²⁴

V období adolescence se završuje rozvoj vlastní identity. Svou identitu hledají experimentováním, tedy cestou pokusu a omylu hledají svou cestu životem (střídají zájmy, vyhledávají nové zážitky apod.). Proces hledání vlastní identity a s tím související problémy se nazývají: adolescentní krizí. Zásadní složkou vlastní identity je přijetí a vyrovnání se s mužskou či ženskou rolí. Dospívající by měl přijmout svou sexuální roli i úlohu, která vyplývá z příslušnosti k danému pohlaví.²⁵

Častými otázkami, kterými se adolescenti zabývají, jsou otázky: smyslu jejich existence, smyslu jejich života nebo jejich životního stylu. Svět dospělých podrobují kritice, všímají si nespravedlností, zajímají se o společenské problémy a morálku, hledají své hodnoty a ideály. Hledají jiný svět, než který jim společnost nabízí. Často hledají tento svůj svět v různých alternativních kulturách či vlastních způsobech sebevyjádření.²⁶

2.2 Sociální vývoj v adolescenci

V tomto období se rozvíjejí sociální vazby z hlediska kvalitativního i kvantitativního. Toto období bývá nazýváno obdobím extraverze, tedy je spjato s touhou adolescentů být členy skupin, chodit po společenských akcích, zažívat nové společenské zážitky apod. Tyto touhy souvisí s tím, že se adolescenti stávají nezávislými na svých rodičích. Může nastat i druhá varianta a to přílišná závislost na rodičích v období adolescence. Tento jev může být projevem sociální nevyzrálosti a v budoucnu může být příčinou neúspěchů navazování společenských kontaktů a vztahů.²⁷

Adolescenti mohou navazovat vztahy s jinými dospělými (např. s učiteli) a to za předpokladu, že tito dospělí jedinci akceptují adolescenty v jejich individualitě nebo se tito dospělí k jedinci chovají dle norem, které jsou pro dospívající přijatelné. Na přehnanou autoritativnost dospělých reagují adolescenti odporem či vyvolávají konflikty.²⁸

²⁴ Srov. VÁGNEROVÁ, M., *Vývojová psychologie*, s. 198

²⁵ Srov. VAŠUTOVÁ, M., *Pedagogické a psychologické problémy dětství a dospívání*, s. 63.

²⁶ Srov. MACEK, P., *Adolescence*. 2, s. 38.

²⁷ Srov. VÁGNEROVÁ, M., *Vývojová psychologie*, s. 201.

²⁸ Tamtéž, s. 201

Dospívající se v této vývojové fázi často sdružují do různých zájmových skupin, které napomáhají k sebeoceňování adolescentů. Sdružování v těchto skupinách je také spojeno s navazováním erotických kontaktů s druhým pohlavím. V tomto období adolescenti prožívají první lásky a s tím i spojené první zklamání z neúspěšného vztahu či odmítnutí. Pro získání zdravého sebevědomí adolescenta je potřeba, aby jej lidé v jeho okolí za jeho snahu pochválili a ocenili.²⁹

Dalším stěžejním krokem adolescenta k úspěšnému sociálnímu začlenění je volba vhodné střední školy či učiliště a příprava na jeho budoucí povolání. Kroky k tomuto zásadnímu rozhodnutí se tvoří ve věku 15. roku adolescenta, tedy po ukončení povinné školní docházky. Pro mladé adolescenty není toto rozhodnutí jednoduché, mnoho z nich ještě nemá dokončen vývoj svých schopností, identity či ještě nejsou zájmově vyhraněni. Dalším úskalím v této volbě může být střet představ konkrétního adolescenta s jeho rodiči. Jen malá skupina dospívajících má jasno o svém budoucím povolání. Těchto pár jedinců má jasně vyhraněné životní cíle a těchto chtějí dosáhnout. Druhá, větší skupina adolescentů, se pro volbu svého povolání rozhodne na základě rozhodnutí svých rodičů. Tito jedinci ještě nemají stanoveny své životní cíle a z tohoto důvodu se rozhodují pod vnějším tlakem (nejčastěji dle rozhodnutí rodičů).³⁰

Rozhodnutí o budoucím povolání je složitější pro chlapce než pro děvčata. Od chlapce se čeká plnění role „živitele rodiny“ a pokračovatele rodinné tradice. Často se v těchto očekáváních odrážejí nesplněné možnosti a přání jejich rodičů. U dívek se často nahlíží na profesní přípravu jako na druhořadou a v popředí je plnění mateřské a partnerské role.³¹

2.2.1 Faktory ovlivňující sociální vývoj adolescenta

Člověk je bytostí zejména sociální. Narodí se, žije, prožívá a nakonec i ukončí svůj život v soužití s ostatními lidmi (společností). Soužití s lidmi je založeno na vztahovém, kulturním či sociálním kontextu. Lidé žijí v sociálním prostředí, které má na vývoj člověka zásadní vliv. Tento vliv může být pozitivní, ale může být i negativní. Níže popíšeme zásadní sociální faktory ovlivňující vývoj mládeže v cílové skupině 15 - 18 let.

²⁹ Srov. ČÍŽKOVÁ ŠIMÍČKOVÁ, J., *Přehled vývojové psychologie*, s. 116.

³⁰ Tamtéž, s. 118

³¹ Srov. SKORUNKOVÁ, R., *Úvod do vývojové psychologie*, s. 54.

Rodina

Rodina je považována za primární a základní společenskou skupinu. V této skupině se utváří základní charakteristiky duševního života člověka. Rodina zajišťuje uspokojování biologických potřeb dítěte, zajišťuje podmínky pro jeho zrání a růst a dále jej připravuje na přijetí role a vzorců chování. Z tohoto základu vychází vědomě řízená výchova rodičů. Mezi prvky vědomě řízené výchovy patří: utváření návyků, sebekontrola, učení, přijetí disciplinovaných forem chování, očekávání odměn a trestů apod. V rodinném soužití se dále utváří základy pro budoucí jednání mimo svou rodinu. Rodina je intimním společenstvím se vzájemnými intimními vztahy, kdy toto společenství dále pomáhá svým členům uspokojovat jejich potřeby. Samotné vytvoření pravidel uvnitř rodiny je dlouhodobý a složitý proces. Každá rodina má svůj specifický systém fungování a tím i nastavení vzájemné lásky a citů.³²

V evropských státech v poslední době klesá počet uzavřených sňatků, zvyšuje se věk vstupu do manželství, zvyšuje se věk založení rodiny, stoupá počet rodin, ve kterých dítě vychovává jen jeden rodič, zvyšuje se i počet párů, které spolu žijí, aniž by měly děti. Evropská společnost a tedy i rodiny přecházejí z období industriálního do období postindustriálního. Dochází k velké emancipaci žen a ženy dnes vykonávají různé druhy povolání, které jim byly dříve odepřeny a uzavřeny (ženy dnes působí v politice, či na vrcholných manažerských funkcích). Tímto se často mění tradiční dělba rolí, kde manžel je nejvíce vydělávající osobu a hlavou rodiny. Pokud manžel v takovéto rodině ztrácí svou seberealizaci, často zde poté dochází k partnerské a dále navazující rodinné krizi.³³

Rodina poskytuje nenahraditelné klima a prostředí v rozvoji adolescenta. Zásadní význam pro vývoj adolescenta představuje způsob života rodiny, který obsahuje vzory chování, jednání a soubor interakcí mezi jednotlivými členy rodiny. Rodinné interakce jsou ovlivněny: strukturou vztahů v rodině, sebepojetím rodiny, autonomií rodiny, otevřeností vůči kulturním vlivům a stylem výchovy.³⁴

Klesající počet dětí v rodinách s sebou přináší výrazné zúžení příbuzenských vztahů a vazeb v rodině. V dnešní době čím dál méně dětí jezdí za svými příbuznými na

³² Srov. JEDLIČKA, R., *Poruchy socializace u dětí a dospělých*, s. 39-40.

³³ Tamtéž, s. 40-41.

³⁴ Srov. ŘEZÁČ, J., *Sociální psychologie*, s. 204.

prázdniny či s nimi udržuje trvalé kontakty. Tímto adolescenti ztrácejí možnost srovnání fungování s jinou rodinou než je ta jejich vlastní. Ztráta kontaktu se svými příbuznými mimo jiné přispívá k nahrazování těchto vazeb virtuálními světy internetu a sociálních sítí.³⁵

Do nedávné doby platilo, že nejčastěji se vyskytujícím druhem rodiny je tzv. nukleární rodina, což znamená, že v jedné domácnosti spolu žijí manžel, manželka a jejich děti.³⁶

V současné době dochází vlivem demografického vývoje k odklonu od tradiční nukleární rodiny, tedy svazku mezi rodiči a dětmi, kteří spolu žijí a vytvářejí mezi sebou vztahové a osobní propojení. Za tuto změnu může přístup dnešních mladých generací, které nemají potřebu zakládat rodiny či mít děti. Moderní svět a společnost umožňuje mladým generacím obrovské množství seberealizace. Na druhou stranu se pro dnešní generace ztížila možnost pořízení vlastního bydlení (vysoké ceny nemovitostí, obtížně dostupné financování nemovitostí). Mladé generace mají obavy z nedostatku materiálního zajištění rodiny a také obavy z osobní neschopnosti fungovat jako rodiče či celoživotní partneři. Běžnými současnými společenskými jevy jsou bezdětné páry, rodiny založené ve vyšším věku rodičů, rodiny, kde rodiče nežijí ve svazku manželském či děti vychovávané homosexuálními rodiči.³⁷

Škola

Školní prostředí je po rodinném prostředí druhým nejvýznamnějším sociálním prostředím ve vývoji adolescenta a to z důvodu rozšíření života dospívajícího o společenskou dimenzi. Ve školním prostředí je zastoupena širší společnost než v prostředí rodinném. V tomto prostředí dochází k sociálnímu rozvoji jedince prostřednictvím učení. Školní prostředí a zde probíhající interakce postupně připravují dospívající k zaujetí jejich místa ve společnosti.³⁸

Škola výrazným způsobem ovlivňuje osobnost a vztahy adolescentů. Během historie se vyvíjel i smysl školní docházky. Dříve byla škola pojata jako nástupce rodiny a smyslem bylo zejména vychovávat. Tento názor se během doby měnil a dnes je školní docházka

³⁵ Srov. ŘEZÁČ, J., *Sociální psychologie*, s. 205.

³⁶ Srov. MATOUŠEK, O., *Rodina jako instituce a vztahová síť*, s. 40-41.

³⁷ *Stav a pohyb obyvatelstva ČR* [online].

³⁸ Srov. ŘEZÁČ, J., *Sociální psychologie*, s. 208-209.

pojímána jako prostředí, v němž jsou rozvíjeny občanské návyky a žáci jsou připravováni na zvládnutí širších společenských nároků a požadavků.³⁹

V průběhu školní docházky se žáci věnují zvládnutí svého mateřského jazyka a dalším komunikačním dovednostem a to i v cizích světových jazycích (zejména němčina a angličtina). Ve škole probíhá i výuka dalších předmětů jako jsou: matematika, dějepis, zeměpis, fyzika, biologie apod. V neposlední řadě se žáci ve škole učí, jak se chovat dle společenských norem a které vzorce chování jsou v dané konkrétní situaci společensky akceptovatelné.⁴⁰

Zřejmě nejdůležitějším úkolem školy je být nástrojem sociální integrace. Posláním základní školy je socializace žáků. Tedy nutnost vést žáky k adaptaci na společnost a společenské prostředí, respektovat autority, vést je k rasové snášenlivosti, respektu k obecně závazným normám chování a jednání apod.⁴¹

Škola žákům předává krom viditelných a transparentních obsahů i obsahy, které jsou skryté. Jedná se o celé soustavy návyků a dovedností, které si často učitelé ani žáci neuvědomují. Jedná se např. o rituály zdravení, projevy úcty, dodržování školní kázně, dodržování klidu a pořádku při vyučování a přestávkách apod.. Mezi takovéto skryté obsahy patří i ty negativní jako jsou: opisování a další nelegální aktivity „pod lavicí“. Souhrn všech viditelných i skrytých obsahů vytváří soustavu návyků, které si žáci odnášejí do dalšího mezilidského soužití ve společnosti.⁴²

Sociální vývoj adolescentů ovlivňuje i výběr jejich další školy, případně zaměstnání po ukončení povinné školní docházky. Adolescenti po ukončení základní školní docházky mají de facto čtyři možnosti svého dalšího působení. Mohou dále ve studiu pokračovat na střední škole, která je zakončena maturitní zkouškou. Další možností je vyučení se nějakému řemeslu na středním odborném učilišti. Někteří jedinci po ukončení povinné školní docházky začnou hned pracovat a někteří další adolescenti se přihlásí do evidence úřadu práce.⁴³

Vhodný výběr té správné střední školy či učiliště je velmi důležitý pro další sociální vývoj adolescenta. Adolescent může mít větší sklony k rizikovému chování a špatnému

³⁹ Srov. MACEK, P., *Adolescence*, s. 95-96.

⁴⁰ Tamtéž, s. 96.

⁴¹ Tamtéž, s. 97-98

⁴² Srov. JEDLIČKA, R., *Poruchy socializace u dětí a dospělých*, s. 45-46.

⁴³ Srov. SKORUNKOVÁ, R., *Úvod do vývojové psychologie*, s. 56.

sociálnímu vývoji na škole, kterou si sám nevybral, a výběr za něj učinili rodiče. Stejně špatný sociální a osobnostní vývoj bude mít adolescent na škole, která jej nebaví, nebo na něj jsou kladené požadavky, které neodpovídají jeho osobnostním možnostem. Takovýto žák či učeň bude dělat vše, aby do školy nechodil. Školní čas bude trávit mimo školské zařízení, kdy tímto zvyšuje riziko nesprávného osobnostního a sociálního vývoje.⁴⁴

Adolescenti, kteří po ukončení základní školní docházky začínají ihned pracovat, mají absolvovanou jen povinnou školní docházku. Kvůli absenci patřičného vzdělání budou vždy vykonávat podřadnou práci za minimální plat. Jejich osobnostní a sociální vývoj bude jiný než u adolescentů, kteří navštěvují střední školu či učiliště. Jsou ochuzeni o informace a kontakt s dalšími osobami, které jsou potřebné pro jejich další správný vývoj.

Adolescent, který ukončil povinnou školní docházku, má také možnost se přihlásit do evidence úřadu práce. Tito mladí lidé mají jen základní vzdělání a jejich uplatnění na trhu práce je minimální, nemají nárok na výplatu podpory v nezaměstnanosti.

Vztahy s vrstevníky

Tyto vztahy se utvářejí již od raného dětství, ale nejvíce nabývají na důležitosti v období adolescence. Jak bylo popsáno výše, charakteristickým znakem v těchto obdobích je odklon od rodiny a příklon ke svým vrstevníkům, přátelům ve skupině. Rodiče a autority po mládeži vyžadují plnění povinností a dodržování norem. Zatímco mládež v období adolescence touží po uznání své osobnosti v komunitě vrstevníků.

Vrstevnické vztahy v adolescenci vytvářejí tzv. „subkulturu mládeže“, jedná se o útvar (skupinu) uzavřený před světem dospělých. Tento výraz se začal používat v 60. letech 20. století a nejprve označoval systém norem a pravidel vytvořených vrstevnickými skupinami.⁴⁵

Existence subkultur mládeže je považována za přirozenou věc v souvislosti s tím, že adolescenti nejsou ochotni svěřovat se svými problémy rodičům či jiným dospělým a pomoc při řešení svých problémů hledají u osob, které sdílejí jejich problémy. Vztahy

⁴⁴ Srov. SKORUNKOVÁ, R., *Úvod do vývojové psychologie*, s. 56-57.

⁴⁵ Srov. JEDLIČKA, R., *Poruchy socializace u dětí a dospělých*, s. 41.

s vrstevníky jsou důležitými socializačními faktory zejména v adolescenci. Zvláště důležitá je volba referenční skupiny ze strany adolescenta. Někteří adolescenti se chtějí ztotožnit s těmi nejchytřejšími studenty, jiní chtějí být považováni za dobré umělce či za dobré sportovce. Způsob sebehodnocení a sebereflexe adolescenta je závislý na tom, jak jej jeho referenční skupina akceptuje.⁴⁶

Výrazné pouto mezi vrstevníky ovšem neznamená, že by adolescenti neměli žádný vztah ke své rodině. Přes časté hádky se svými rodiči týkající se úklidu, prospěchu ve škole, vykonávání domácích prací apod., má většina adolescentů ke svým rodičům citové pouto a tajně doufá, že jsou na ně rodiče pyšní a uvědomují si, co pro ně jejich rodiče vykonávají.

V období adolescence dochází k navazování prvních heterosexuálních a homosexuálních partnerských vztahů. V první fázi adolescence jsou vztahy s partnery krátkodobé a jsou spjaté se skupinovou návštěvou různých kulturních či sportovních akcí. Hlavními aspekty partnerských vztahů v této fázi bývají zvědavost a ujištění se o vlastní přitažlivosti. V pozdější fázi adolescence přestávají být schůzky s partnerem spojeny se skupinou a stávají se více individuálními s důrazem na sdělení vzájemných citů a vyšší potřebou intimního fyzického kontaktu vůči svému partnerovi.⁴⁷

Sexuální aktivity začínají v tomto vývojovém období obvykle lehkým pettingem, který se postupně stupňuje ke genitálním kontaktům. Během prvních sexuálních vztahů se v adolescenci projeví menšinová sexuální identita či menšinová sexuální orientace. Homosexuálně orientovaní adolescenti zveřejnění své sexuální orientace považují za velmi náročný a traumatizující krizový moment ve svém životě. Ke své sexuální orientaci se nejdříve přiznávají svým heterosexuálním přátelům. Vlastním rodičům svou sexuální orientaci přiznají až po navázání hlubšího a trvalejšího homosexuálního vztahu. Odhalení vlastní homosexuality vztah k rodičům velmi často výrazně změní a dlouhodobě jej negativně ovlivní.⁴⁸

Důležitým prostředím, kde se utváří vztahy adolescenta, je prostředí volného času. Jedná se o prostředí, ve kterém člověk nevykonává činnosti pod tlakem závazků, které vyplývají z jeho sociální role v rodině či ve škole. Činnosti, které jsou v tomto prostředí

⁴⁶ Srov. MATOUŠEK, O., a MATOUŠKOVÁ A., *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*, s. 81.

⁴⁷ Srov. MACEK, P., *Adolescence*, s. 60-61.

⁴⁸ Tamtéž, s. 62.

vykonávány, jsou založeny na svobodném rozhodnutí a mají přinášet příjemné zážitky a uspokojení. Hlavními funkcemi tohoto prostředí jsou: odpočinek, zábava a rozvoj osobnosti. V tomto prostředí mládež vykonává své zájmové činnosti. Volný čas je důležitou součástí života mladého člověka. Způsob trávení volného času se může v životě adolescenta projevit negativně (např. aktivity související s rizikovým chováním např. konzumace alkoholu, drog apod..) a pozitivně (smysluplné trávení volného času např. sportovními aktivitami). Prioritou společnosti je, aby mladí lidé svůj volný čas trávili smysluplně a aktivně s tím, že toto prostředí je nedílnou součástí jejich života.⁴⁹

Masmédia ve vývoji adolescentů

V životě současné mládeže roste význam mezilidské komunikace prostřednictvím médií. Začátek 20. století byl spjat s rozvojem tištěných médií (časopisy, magazíny), stejně tak se rozvíjela akustická média (televize, rozhlas). V dnešní moderní době je doplnila IT média (mobilní telefony, počítače).⁵⁰

Mezi kladné funkce informačních médií patří odstranění nudy, zábava, trávení volného času, podněcování představitosti či růst sebevědomí na základě konzumace mediálních obsahů. Příjem informací je u adolescentů podmíněn tím, jaké mají hodnotové a morální postoje.⁵¹

Pozornost adolescentů se při sledování médií nejvíce soustřeďuje na některé typy obsahů, mezi tyto obsahy např. patří: mediální násilí, zobrazování sexuálních aktivit, zneklidňující či odpuzující obsahy.⁵²

Dnešní masmédia a to zejména sociální sítě v IT médiích s sebou pro adolescenty přinášejí nová rizika. Většinová část dnešní mládež u počítačů, tabletů či mobilních telefonů tráví mnoho hodin svého volného času, který by jinak mohl být vyplněn jinou vhodnou zájmovou volnočasovou aktivitou. Hrozí zde reálně i riziko vzniku závislosti na těchto médiích.

Sociální sítě přinášejí velké množství výhod, ale jejich užívání má i svá negativa. Výhodou sociálních sítí je dnešní velké množství uživatelů, kteří zde mají zřízen účet.

⁴⁹ Srov. HOFBAUER, B., *Děti, mládež a volný čas*, s. 10-12.

⁵⁰ Tamtéž, s. 128

⁵¹ Srov. KUNCZIK, M., *Základy masové komunikace*, s. 160.

⁵² Srov. JIRÁK, J., a KÖPPLOVÁ, B., *Média a společnost*, s. 190.

Není tedy problémem být v kontaktu s osobou, která bydlí v jiné zemi či na jiném kontinentě. Na sociální sítě se můžeme v případě internetového připojení přihlásit kdekoliv a kdykoliv a tím být v neustálém kontaktu se svými přáteli či získávat nové informace. Velkým rizikem sociálních sítí je ztráta osobního soukromí. Velké množství adolescentů na svých nezabezpečených uživatelských účtech uvádí své osobní údaje, pocity, zájmy, sdílí svá videa či fotografie. Tyto soukromé informace a materiály mohou být zneužity cizí osobou a použity proti uživateli konkrétního nezabezpečeného účtu. Vůbec největším negativem je přesunutí reálného světa do sociálních sítí. Mladí adolescenti v dnešní době nemají takovou potřebu se osobně vídat, sdružovat se, povídat si. Všechny své pocity a informace si sdělují prostřednictvím sociálních sítí. Tento neosobní kontakt může adolescenty poznamenat v navazování vztahů (partnerských, přátelských), nedostatečné slovní zásobě či v neschopnosti vyjádření citů vůči druhé osobě.

Dnešní většinová část generace adolescentů hraním her na počítači a jiných médiích tráví několik hodin denně. Touto činností adolescenti ztrácejí kontakt s realitou, oslabují své sociální vazby, zvyšuje se u nich obezita, trpí častými výbuchy vzteku a agresivity, mají nedostatečnou slovní zásobu a mají větší sklony k páchání rizikového chování. Nadměrným trávením volného času adolescentů u počítače může vzniknout nebezpečné závislostní jednání. Této závislosti lze předejít tak, že se mládeži stanoví přesná časová norma, kterou mohou strávit u hraní PC her. Optimální dobou jsou 1-2 hodiny denně. Dohled by měli provádět rodiče, kteří by měli vědět o každé aktivitě svého dítěte v dnešním nebezpečném virtuálním světě.⁵³

Mládež se v dnešní době bez masmédií neobejde a nemůže bez nich vykonávat mnoho školních i mimoškolních aktivit. Je ovšem důležité, aby míra trávení času u těchto médií nepřesáhla mez, která tvoří hranici mezi potřebným časem a závislostí. Adolescenti, kteří u masmédií tráví příliš mnoho času a jsou vystaveni obsahům typu: násilí, sexuálního nátlaku a dalších negativních obsahů, jsou o krok blíže k tomu chovat se rizikově.

⁵³ *Hraní digitálních her českými adolescenty* [online].

2.3 PROJEVY RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ MLÁDEŽE

Definice rizikového chování dle Moravcové zní: „*Nekonformní jednání, které se vyznačuje negativním vybočováním z norem a porušováním zavedených společenských, školních a jiných norem*“.⁵⁴

Pod pojmem rizikové chování také rozumíme: „*Jednání, v jehož důsledku dochází k prokazatelnému nárůstu sociálních, zdravotních, výchovných a dalších rizik pro jedince nebo společnost*“.⁵⁵

Pod rizikové chování spadají nejčastěji aktivity, jejichž provozováním mládež zákon přímo neporušuje (záškoláctví, lhaní, extrémně rizikové sporty, nezdravé stravovací návyky, závislostní jednání, rizikové sexuální chování). Rizikové chování také zahrnuje ty činnosti, jejichž provozováním mládež již zákon porušuje (agresivní jednání, šikana, obecně kriminální jednání, vandalismus, rizikové chování na internetu, rizikové chování v dopravě, rasismus, extremismus).⁵⁶

Dospívající mládež se ve věku mezi 15. a 18. rokem svého života potýká s řadou fyziologických a psychologických změn. Kromě těchto činitelů se musí dále vyrovnat se změnami v okolním světě. Americkou lékařskou akademií bylo prokázáno, že zdraví dospívajících adolescentů je více ohroženo behaviorálními jevy než jevy biomedicínskými. Z této studie je inspirováno motto Světové zdravotnické organizace (WHO): *Klíčem ke zdraví dospívajících je jejich chování*.⁵⁷

Rizika spojená s experimentováním jsou adolescentnímu vývojovému stupni vlastní. Jedná se o přechodný stupeň vývojové fáze, který se s navyšujícím věkem a dalším psychologickým vývojem vytrácí. V posledních dekáдах čím dál více přibývá mladých adolescentů, kteří přijímají rizikový či problémový způsob života. Následky tohoto způsobužití mládež nezřídka ohrožují či dokonce i poškozují.

Touto problematikou se zabývalo a dále zabývá mnoho vědců a akademiků. Mezi nejvýznačnější osobnosti v tomto odvětví patřil americký psycholog a profesor Richard Jessor, který v USA prováděl dlouhodobý výzkum chování mladých lidí (ve věku 14 - 22 let) ve vztahu k jejich psychosociálnímu vývoji. Tímto výzkumem prokázal, že rizikové

⁵⁴ KRULICHOVÁ, E., PODANÁ Z., a BURIÁNEK J., *Delikvence mládeže: trendy a souvislosti*, s. 46.

⁵⁵ *Vymezení rizikového chování* [online].

⁵⁶ Srov. SOBOTKOVÁ, V., *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*, s. 40-41.

⁵⁷ Srov. KABÍČEK, P., CSÉMY, L., a HAMANOVÁ, J., *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*, s. 32.

chování má několik okruhů, které se vzájemně prolínají a často se vyskytují společně. Zejména tímto výzkumem a teorií profesora Jessora vzniklo pro tuto problematiku označení: **syndrom rizikového chování v dospívání – SRCH-D.**⁵⁸

Projevy rizikového chování se dělí do tří okruhů:

a) **Zneužívání návykových látek**

V období dospívání mládež s návykovými látkami experimentuje hlavně z důvodu snahy se vyrovnat svým vrstevníkům a nebýt ve skupině za outsidera. Ze studie Světové zdravotnické organizace (WHO, 1993) vyplynulo, že většina adolescentů v začátcích experimentování s užíváním návykových látek nikdy návykovou látku neužívala o samotě. Experimentování s užíváním návykových látek se ve svém dalším pokračování stane závislostí. Závislost je již psychiatrickou nemocí a do syndromu rizikového chování dále nepatří.⁵⁹

b) **Projevy v psychosociální oblasti**

Do tohoto okruhu patří antisociální jednání, které ovšem nemusí dosahovat parametrů trestného činu či jiného protiprávního jednání. Mezi nejčastější formy tohoto jednání patří: myšlenka, pokus či samotné dokonání sebevraždy, zranění spojené s agresivitou či riskováním, úrazy vzniklé s dopravou (riskantní jízda, jízda pod vlivem alkoholu), rvačky, týrání zvířat, záškoláctví, opakované lhaní, útěky z domova, vandalismus, krádeže apod.⁶⁰

c) **Projevy v reprodukční oblasti**

Za rizikové chování v této oblasti je nejčastěji považováno: předčasný sexuální život, časté střídání partnerů a časté sexuální styky bez ochrany.⁶¹

Kromě projevů rizikového chování stanovených profesorem Richardem Jessorem lze syndrom rizikového chování rozšířit i o **Chování ohrožující zdraví**. Do tohoto okruhu zejména patří: nezdravá výživa, nezdravé stravovací návyky, poruchy příjmu potravy, nedostatek pohybu, sedavý způsob života (trávení volného času u počítače či televize), sebepoškozování.⁶²

⁵⁸ Srov. KABÍČEK, P., CSÉMY, L., a HAMANOVÁ, J., *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*, s. 32-33.

⁵⁹ Srov. ŠTEFKOVÁ, I., a DOLEJŠ M., *Resilience u adolescentů v NZDM*, s. 24-25.

⁶⁰ Srov. KABÍČEK, P., CSÉMY, L., a HAMANOVÁ, J., *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*, s. 34.

⁶¹ Tamtéž, s. 35.

⁶² Srov. MACEK, P., *Adolescence*, 2003, s. 79.

2.3.1 Rizikové a protektivní faktory ovlivňující vznik rizikového chování

V období adolescence se vzájemně prolínají různé formy rizikového chování, které při svém vzniku, průběhu a vývoji nesou společné jmenovatele. Těmito jmenovateli jsou rizikové a protektivní faktory. Na vzájemném působení těchto dvou skupin faktorů závisí, zda se plně rozvine či nerozvine syndrom rizikového chování. Výskyt rizikových faktorů v životě adolescenta ovlivňuje pravděpodobnost výskytu rizikového chování u takového jedince. Zatímco výskyt protektivních (ochranných faktorů) pravděpodobnost výskytu rizikového chování snižuje.⁶³

Rizikové faktory dále dělíme **na individuální, rodinné a společenské**. **Mezi individuální rizikové faktory** řadíme: poruchy chování, chronickou nemoc či handicap, zanedbání či zneužití dítěte, špatný školní prospěch, nezaměstnanost, přátele s problémovým chováním, příslušnost k menšinám, menší vazbu na rodiče v době dospívání, těhotenství a rodičovství v dospívání.⁶⁴

Rodinné rizikové faktory obsahují tyto možné rizikové aspekty: úmrtí člena v rodině, dlouhodobé konflikty v rodině, nedostatečnou komunikaci v rodině, dysfunkční rodinu, příliš autoritativní či benevolentní rodiče, rozpor mezi hodnotami rodiny a vrstevníků.⁶⁵

Společenské rizikové faktory mohou mládež ohrožovat v těchto situacích: chudoba společnosti, nezaměstnanost, příležitosti k nelegálním činnostem, vyzdvihování rizikového chování v masmédiích, negativní vzory v okolí adolescenta, přístup ke zbraním a drogám.⁶⁶

Ochranné faktory dělíme **na individuální, rodinné a společenské**. **Individuální ochranné faktory** zahrnují tyto vlastnosti a dovednosti: vysokou inteligenci, sebeúctu a sebedůvěru, sociální dovednosti a schopnosti, schopnost sebekontroly, vhodné přátele, pozitivní orientaci na školu, mít pocit někam patřit (rodina, vrstevnická skupina), netolerantnost vůči negativním jevům.⁶⁷

⁶³ Srov. KABÍČEK, P., CSÉMY, L., a HAMANOVÁ, J., *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*, s. 35-36.

⁶⁴ Tamtéž, s. 36.

⁶⁵ Tamtéž, s. 36.

⁶⁶ Tamtéž, s. 37.

⁶⁷ Srov. BÁRTÍK, P., a MIOVSKÝ, M., *Primární prevence rizikového chování ve školství*, s. 34.

Rodinné ochranné faktory zahrnují: dobré vztahy v rodině, otevřenou komunikaci mezi rodinou a adolescentem, přijetí adolescenta takového jaký je, nedirektivní přístup v podpoře adolescenta.⁶⁸

Společenské ochranné faktory spočívají v poskytnutí kvalitního systému školství a vzdělávání, v přítomnosti dospělých věnujících se mládeži (vedoucí zájmových kroužků), vyzdvihování dobrých činů a negace rizikového chování, v přítomnosti direktivních právních norem, v silné a přísné sociální kontrole.⁶⁹

Rizikové chování mládeže není v dnešní společnosti ničím neobvyklým. Mládež je v dnešní době obklopena mnoha rizikovými faktory. Dle mého názoru tím stěžejním ochranným faktorem mládeže je rodina. Rodina jako ochranný faktor nejvíce ovlivňuje individuální faktory každého jedince. Ve fungujícím rodinném prostředí dítě získává ty správné postoje a hodnoty vůči společnosti.

Rizikové chování mládeže je závažným společenským problémem. Tímto negativním jevem jsou ohroženi všichni dnešní adolescenti. Proto by měla být snaha tomuto jednání předcházet prioritou pro celou společnost.

⁶⁸ Srov. BĀRTÍK, P., a MIOVSKÝ, M., *Primární prevence rizikového chování ve školství*, s. 35.

⁶⁹ Srov. KABÍČEK, P., CSĚMY, L., a HAMANOVÁ, J., *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*, s. 38.

3 POSTAVENÍ NZDM V SYSTÉMU PREVENCE ČR

V této kapitole chci představit systém prevence rizikového chování v České republice, dále úlohu a postavení NZDM v tomto systému.

3.1 Základní pojmy a cíle v oblasti prevence rizikového chování

Prevenčí rizikového chování se rozumí „ Soubor opatření, které mají předejít jednání, v jehož důsledku dochází u mládeže k nárůstu zdravotních, sociálních, výchovných a dalších rizik pro jedince či společnost. Jedná se o jakýkoliv typ výchovných, vzdělávacích, zdravotních sociálních či jiných intervencí směřujících k předcházení výskytu rizikového chování“.⁷⁰

Tím nejzákladnějším cílem je předejití vzniku rizikového chování. Další cíle se odvíjejí od věku skupiny, ke které je prevence směřována. Pro každou zvolenou skupinu je tím obecným cílem získání znalostí, dovedností či postojů, které podporují zdravý životní styl a udržení tohoto žádoucího stavu i do budoucna.⁷¹

Mezi hlavní cíle prevence rizikového chování u mládeže (adolescentů) ve věku 15 - 18 let patří: podpora protidrogových postojů, nabízení smysluplných možností v otázce trávení volného času, seznámení mládeže s možnostmi řešení v obtížných životních situacích.⁷²

V České republice je prevence rizikového chování řešena na dvou úrovních, první z nich je **úroveň horizontální**. Principem této úrovně je spolupráce jednotlivých ministerstev (Ministerstvo dopravy, Ministerstvo školství) a ústředních orgánů státní správy (Rada vlády pro koordinaci drogové politiky, Republikový výbor pro prevenci kriminality) v otázkách prevence rizikového chování. Koordinační úlohu v této oblasti mají další mezipřírodní platformy (výbory či komise), které se zabývají problematikou rizikového chování.⁷³

Druhou úrovní prevence rizikového chování je **vertikální úroveň**. Tato úroveň usiluje o sjednocení jednotlivých aktivit na regionální a místní úrovni s tím, aby došlo ke

⁷⁰ BĀRTÍK, P., a MIOVSKÝ, M., *Primární prevence rizikového chování ve školství*, s. 22.

⁷¹ Tamtéž, s. 23.

⁷² *Primární prevence - charakteristika* [online].

⁷³ *Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže 2019-2027* [online].

sjednocení místních podmínek a potřeb s hlavními cíli prevence rizikového chování. NZDM poskytují aktivity v oblasti prevence rizikového chování na vertikální úrovni.⁷⁴

3.1.1 Oblasti prevence rizikového chování

V této části práce se budu zabývat rozdělením aktivit prevence rizikového chování mládeže. Tyto aktivity dělíme do tří oblastí s ohledem na osobu (adresáta), pro které jsou aktivity určeny.

Primární prevence rizikového chování

Podstatou primární prevence je předcházení rizikového chování u osob, u kterých se ještě rizikové chování nevyskytlo. Aktivity v oblasti primární prevence rizikového chování dělíme na **specifickou a nespecifickou primární prevenci**.⁷⁵

Specifická primární prevence je soubor aktivit a programů, které jsou specificky zaměřené na předcházení a omezování výskytu jednotlivých forem rizikového chování. Do oblasti těchto aktivit patří: všeobecná prevence, (která je zaměřená na širší populaci), selektivní prevence (zaměřená na žáky, u nichž lze předpokládat riziko výskytu rizikového chování), indikovaná prevence (zaměřená na skupiny a jednotlivce, u nichž byl zaznamenán vyšší výskyt rizikového chování).⁷⁶

Nespecifická primární prevence je soubor aktivit nemajících přímou souvislost s konkrétním typem rizikového chování. Tyto aktivity pomáhají snižovat rizika a podporují zdravý životní styl. Dalším cílem je osvojování si zdravého sociálního chování smysluplným využitím volného času v rámci různých zájmových, sportovních a jiných volnočasových aktivit.⁷⁷

Sekundární prevence

Jedná se o soubor aktivit a programů, které mají za úkol předcházet vzniku, rozvoji a přetrvávání rizikového chování u osob, které jsou rizikovým chováním ohroženy či se u nich již rizikové chování projevilo, např. zabránění dalšímu rozvoji závislosti u osob, které jsou již pravidelnými uživateli drog.⁷⁸

⁷⁴ *Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže 2019-2027* [online].

⁷⁵ *Specifická primární prevence* [online].

⁷⁶ *Tamtéž* [online].

⁷⁷ *Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže 2019-2027* [online].

⁷⁸ *Prevence rizikového chování* [online].

Terciární prevence

Tato oblast prevence představuje soubor aktivit, které předcházejí zdravotním či sociálním potížím v důsledku rizikového chování. Jedná se např. o předcházení vážnému zdravotnímu stavu v souvislosti s užíváním drog. Cílem je udržet dosažené výsledky předchozích preventivních aktivit či intervencí.⁷⁹

3.2 NZDM v systému prevence rizikového chování ČR

NZDM je službou sociální prevence, jejímž cílem je pomáhat osobám k překonání jejich nepříznivé sociální situace a chránit společnost před vznikem a šířením nežádoucích společenských jevů. Do společensky nežádoucích jevů lze zařadit i rizikové chování dětí a mládeže.⁸⁰

NZDM se v České republice řídí Standardy kvality sociálních služeb NZDM, které byly vydány Českou asociací Streetwork v březnu 2006. Tento dokument napomáhá sociálním pracovníkům zkvalitňovat poskytované sociální služby a mimo jiné obsahuje ustanovení, které stanoví, aby pracovníci NZDM na své klienty působili preventivně.⁸¹

NZDM na vertikální (místní úrovni) poskytují sociální služby ambulantní i terénní formou. Klienty jsou osoby (adolescenti), u kterých se ještě neprojevovalo rizikové jednání a dále osoby, u kterých se již rizikové chování projevilo. NZDM tedy poskytují aktivity v těchto oblastech prevence rizikového chování:

a) Aktivity v rámci primární sociální prevence

Cílem této oblasti prevence je doprovázení cílové skupiny (mládeže) v období adolescence, být nápomocni řešit problémy související s tímto složitým vývojovým obdobím (rodinné vztahy, partnerské vztahy či kamarádské vztahy) a dále se jedná o aktivity spojené s preventivním působením na klienty zařízení a to nabídkou vhodných sociálních služeb s důrazem na nerizikové trávení volného času.⁸²

⁷⁹ *Prevence Info* [online].

⁸⁰ Srov. Klíma, P., *Kontaktní práce*, s. 321.

⁸¹ *Standardy kvality sociálních služeb pro NZDM* [online].

⁸² Srov. ZEMANOVÁ, V., a DOLEJ M., *Životní spokojenost, sebehodnocení a výskyt rizikového chování u klientů nízkoprahových zařízení pro děti a mládež*, s. 14-18.

b) **Aktivity v rámci sekundární sociální prevence**

Tato oblast obsahuje činnosti spojené s mapováním „terénu“ a vyhledáváním nových klientů, kteří řeší problém související s rizikovým jednáním. Na tyto nové klienty je potřeba působit preventivně se snahou, aby se předešlo pokračování problému souvisejícího s rizikovým chováním či minimalizování dopadů problému na klienta a jeho bezprostřední okolí (rodina, přátelé).⁸³

3.3 Činnosti poskytované v NZDM

V této části práce představím a popíši konkrétní činnosti NZDM a jejich uplatnění jako nástroje v prevenci rizikového chování dětí a mládeže.

a) **Kontaktní práce**

Jde o nezákladnější činnost, která je v NZDM nabízena a poskytována. Jedná se o odborně specializovanou činnost, jejímž hlavním cílem je navázání kontaktu (vztahu) s jednotlivci či skupinami. Tento kontakt má dále za cíl vytvořit dostatečnou důvěru mezi klientem a sociálním pracovníkem, tak aby bylo možno rozvíjet další kontakt. Mottem kontaktní práce je: „ *Přiblížit odbornou nabídku služeb co největšímu počtu potencionálních uživatelů*“.⁸⁴

Ukázka užití kontaktní práce jako nástroje prevence rizikového chování:

V rámci terénní sociální práce vyhledání skupiny adolescentů, kteří se dopouštějí rizikového chování (např. vandalismu). Kontakt s touto skupinou navázat v jejich přirozeném prostředí a v rámci sociálního poradenství jim vysvětlit nevhodnost jejich chování a navrhnout jiný způsob trávení volného času (prevence rizikového chování v rámci sekundární sociální prevence).

b) **Situační intervence**

Jedná se o sociálně-pedagogicko-výchovné aktivity, které probíhají ve vnitřních prostorách zařízení. Sociální pracovník vstupuje do interakcí mezi uživateli,

⁸³ Srov. ZEMANOVÁ, V., a DOLEJ M., *Životní spokojenost, sebehodnocení a výskyt rizikového chování u klientů nízkoprahových zařízení pro děti a mládež*, s. 18-19.

⁸⁴ Tamtéž, s. 13

přináší nové podněty či reflektuje situaci. Případně používá další techniky, které zvýrazní výchovný efekt situace.⁸⁵

Ukázka užití situační intervence jako nástroje prevence rizikového chování:

Rozhovor sociálního pracovníka ve vnitřních prostorách NZDM se skupinou adolescentů majících sklony projevat se rasisticky a tíhoucích k extremismu (druh rizikového chování). V rámci rozhovoru a interakcí cílové skupině vysvětlit nevhodnost, protiprávnost a možné důsledky tohoto druhu rizikového chování (prevence rizikového chování v rámci sekundární sociální prevence).

c) Informační servis uživateli

Jedná se o poskytování specifických informací sociálním pracovníkem uživateli služby. Je prováděn ústní formou a doplněn může být písemnou formou (např. letáky). Informace mohou být zaměřeny na témata: škola, rodina, právní normy, bezpečný sex, rizika užívání omamných a psychotropních látek apod.⁸⁶

Ukázka užití informačního servisu uživateli jako nástroje prevence rizikového chování:

Rozhovor sociálního pracovníka NZDM s adolescentem, který se rizikově chová ve virtuálním prostředí (druh rizikového chování). Adolescentovi předat informace o zásadách bezpečného užívání PC a dále předat informace o možných důsledcích rizikového chování ve virtuálním prostředí (prevence rizikového chování v rámci sekundární sociální prevence).

d) Poradenství

Aktivita, při níž se pomocí rozhovoru mezi sociálním pracovníkem a klientem vyhodnocuje klientova situace a jsou mu předány další informace vedoucí k řešení jeho problému. Poradenství v NZDM se nejvíce zaměřuje na řešení sociálních problémů v oblastech: rodiny, sexu, práce, volného času, návykových látek apod.⁸⁷

Ukázka užití poradenství jako nástroje prevence rizikového chování:

Rozhovor mezi sociálním pracovníkem NZDM a adolescentem, který měl nechráněný pohlavní styk (rizikové chování). Adolescentovi v rámci rozhovoru

⁸⁵ Srov. *Pojmosloví NZDM*, s. 6.

⁸⁶ Srov. *Pojmosloví NZDM*, s. 6.

⁸⁷ Srov. MATOUŠEK, O., *Slovník sociální práce*, s. 142-143.

poskytnout informace o zásadách bezpečného pohlavního styku a možných důsledcích nechráněného pohlavního styku (prevence rizikového chování v rámci sekundární sociální prevence).

e) **Krizová intervence**

Jedná se o diagnosticko-terapeutický přístup, který pomáhá zvládnout vzniklou krizovou situaci v životě klienta. Může mít formu pozorování či rozhovoru, kdy oboje směřuje k orientaci příčin vzniku krizového stavu. Krizová intervence by také měla obsahovat návrh opatření na řešení krizové situace. Rozsah intervenční pomoci je dán kvalifikací sociálního pracovníka. Pokud na krizovou intervenci nemá patřičnou kvalifikaci, poskytne klientovi pomoc v rozsahu akutní intervence. S dalším řešením klienta odkáže na pomoc odborníka (např. psychoterapeuta).⁸⁸

Ukázka užití krizové intervence jako nástroje prevence rizikového chování:

Řešení situace adolescenta, který má sklony a časté výbuchy agresivního chování vůči rodinným příslušníkům a přátelům (rizikové chování). Sociální pracovník bude řešit samotný problém klienta a dále s jeho souhlasem bude pracovat s jeho rodinou a zajistí odbornou pomoc psychoterapeuta. Sociální pracovník v rámci svých kompetencí učiní v rámci krizové intervence všechny nutné kroky směřující k vyřešení sociálního problému klienta (prevence rizikového jednání v rámci sekundární sociální prevence).

f) **Doprovod**

Tato služba spočívá v dojednání návazné služby v zařízeních návazné péče a následný fyzický doprovod klienta do těchto zařízení a asistenci při těchto jednáních.⁸⁹

Ukázka užití doprovodu jako nástroje prevence rizikového chování:

V rámci rozhovoru s adolescentem se sociální pracovník NZDM doví, že jeho klient je obětí šikany (rizikové chování). Klient nemá odvalu sám tuto informaci říci pedagogům na škole. Sociální pracovník adolescentovi poskytne doprovod do školského zařízení, kde toto jednání oznámí pedagogovi tak, aby se celá

⁸⁸ Srov. ZEMANOVÁ, V., a DOLEJŠ, M., *Životní spokojenost, sebehodnocení a výskyt rizikového chování u klientů nízkoprahových zařízení pro děti a mládež*, s. 13.

⁸⁹ *Koncepce NZDM* [online].

situace začala řešit a klient již nebyl obětí šikany (prevence rizikového chování v rámci sekundární sociální prevence).

g) Kontakt s institucemi ve prospěch uživatele

Intervence sociálního pracovníka (telefonické, ústní či písemné), které realizuje ve prospěch klienta u institucí návazné péče nebo jiných institucí, které ovlivňují klientův život. Tyto intervence sociální pracovník realizuje jen se souhlasem klienta.⁹⁰

Ukázka užití kontaktu s institucemi jako nástroje prevence rizikového chování:

Sociální pracovník NZDM bude se souhlasem svého klienta (adolescenta) kontaktovat sociální zařízení zabývající se léčbou závislostí na omamných a psychotropních látkách a také jeho rodinu. Klient v rámci rozhovoru přiznal, že je osobou závislou a chce se ze závislosti léčit (prevence dalšího páčání rizikového chování v rámci sekundární sociální prevence).

h) Práce se skupinou

Cílené aktivity poskytované skupině klientů zaměřené na rozvoj jejich sociálně-psychologických dovedností. Tyto aktivity jsou časově a prostorově ohraničeny.⁹¹

Ukázka užití práce se skupinou jako nástroje prevence rizikového chování:

Soubor tematických aktivit sociálního pracovníka NZDM a skupinou adolescentů zaměřených na problematiku nezdravých stravovacích návyků (rizikové chování) se zaměřením na zdravotní rizika spojená s tímto rizikovým chováním (prevence rizikového chování v rámci primární sociální prevence).

i) Práce s blízkými osobami

Aktivity spojené s předáváním informací a sociálním poradenstvím blízkým osobám klienta, které jsou realizované pouze se souhlasem klienta.⁹²

⁹⁰ *Koncepce NZDM* [online].

⁹¹ *NZDM Open House* [online].

⁹² *Koncepce NZDM* [online].

Ukázka užití práce s blízkými osobami jako nástroje prevence rizikového chování:

Práce sociálního pracovníka NZDM s rodinnými příslušníky adolescenta, který rodinným příslušníkům, přátelům a dalším osobám ve svém okolí neustále lže (rizikové chování). V rámci sociální práce s klientem a jeho rodinou budou činěna potřebná opatření k odstranění tohoto druhu rizikového chování (prevence rizikového chování v rámci sekundární sociální prevence).

j) Pobyt v zařízení

Činnost spočívající v pobytu klienta v prostoru NZDM a to bez čerpání dalších sociálních služeb. Klientovi je poskytováno: světlo, teplo, místo k sezení a odpočinku, základní a složitější volnočasové aktivity a klientovi je zároveň umožněno rozvíjení jeho osobních aktivit.⁹³

Ukázka užití pobytu v zařízení jako nástroje prevence rizikového chování:

Sociální pracovník NZDM v rámci terénní sociální práce vyhledá a naváže kontakt s adolescentem, který má sklony k obecně kriminálnímu jednání (rizikové chování). Adolescentovi je nabídnuta možnost docházet do prostor NZDM, kde má možnost svůj volný čas vyplnit vhodnými volnočasovými aktivitami a navázat nové sociální kontakty (prevence rizikového chování v rámci sekundární sociální prevence).

k) Volnočasové aktivity

Aktivity, které vyplňují volný čas klientů NZDM. Tyto aktivity nesmí spadat do jiných výkonů NZDM. Dále se dělí:

- Základní instrumentální aktivity (pouštění filmů, poslech hudby, kreslení v prostorách klubu apod..).
- Složitější volnočasové aktivity (hudební zkušebna, výtvarná dílna, počítačová místnost). Tyto aktivity mohou klienti vykonávat samostatně bez dohledu sociálního pracovníka.
- Akce iniciované samotnými uživateli – jedná se o aktivity, kde dochází ke spolupráci mezi klienty a sociálními pracovníky. Tyto aktivity mají posílit seberealizaci a dovednosti klientů.

⁹³ NZDM Open House [online].

- Akce sloužící ke zpestření rutiny – tyto aktivity připravují sociální pracovníci a do přípravy často zapojují klienty. Aktivity zahrnují: koncerty, turnaje či výjezdní akce.⁹⁴

Ukázka užití volnočasových aktivit jako nástroje prevence rizikového chování:

Poskytnutí možnosti smysluplného trávení volného času (prevence rizikového chování v rámci primární i sekundární prevence) pro adolescenty, kteří nejsou ohroženi (primární sociální prevence) a pro adolescenty, kteří jsou ohroženi (sekundární sociální prevence) rizikovým chováním.

l) Preventivní, výchovné a pedagogické programy

Jedná se o speciální aktivity, které jsou vytvořené dle potřeb cílové skupiny a místní lokality. Tyto programy úzce souvisí s programy primární prevence. Tyto aktivity mohou zahrnovat: program prevence zneužívání návykových látek, program prevence sexuálního zneužívání, programy prevence bezpečnosti a plynulosti silničního provozu apod.).⁹⁵

Ukázka užití preventivních, výchovných a pedagogických programů jako nástroje prevence rizikového chování:

Aktivity různého druhu (besedy, filmy) pro adolescenty na téma rizikové chování v dopravě (druh rizikového chování). V rámci aktivit jim bude vysvětleno žádoucí a zákonem vyžadované chování v oblasti dopravy a vysvětleny důsledky porušení zákonných norem v oblasti dopravy (prevence rizikového chování v rámci primární sociální prevence).

m) Jednorázové či příležitostné programy

Tyto aktivity mohou zahrnovat: besedu, přednášku či diskusi s interními či externími pracovníky (lektory) a jsou realizované ve vnitřních prostorách zařízení.⁹⁶

⁹⁴ Srov. *Pojmosloví NZDM*, s. 7.

⁹⁵ *Koncepce NZDM* [online].

⁹⁶ *NZDM Open House* [online].

Ukázka užití jednorázových či příležitostných programů jako nástroje prevence rizikového chování:

Besedy či přednášky ve vnitřních prostorách pro adolescenty zaměřené na prevenci všech forem a druhů rizikového chování (prevence rizikového chování v rámci primární a sekundární sociální prevence).

4 Příklady praxe

V této části své bakalářské práce budu charakterizovat NZDM DEPO Kaplice, se kterým v rámci svého zaměstnání dlouhodobě spolupracuji a vykonával jsem zde i povinnou studijní praxi. V této části jsou uvedeny čtyři příklady z praxe, které se týkají klientů NZDM DEPO. Cílem této části je ukázat provázanost s předchozími částmi bakalářské práce. Dva případy z praxe dokazují, že činnosti NZDM mohou být úspěšným nástrojem prevence rizikového chování mládeže. Zbylé dva příklady dokazují, že jsou situace, kde činnosti NZDM byly nástrojem prevence rizikového chování, ale vlivem různých změn u klientů, již přestaly být nástrojem prevence rizikového chování. Informace týkající se NZDM DEPO jsou v této práci uvedeny se souhlasem této organizace. Osobní data klientů nejsou z důvodu zachování jejich anonymity uvedena.

4.1 Charakteristika NZDM DEPO Kaplice

Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež DEPO funguje pod záštitou Charity Kaplice. Cílovou skupinou tohoto zařízení jsou děti, dospívající a mladí lidé ve věku 6-26 let, kteří jsou ohroženi společensky nežádoucími jevy či zažívají nepříznivé životní situace, konfliktní společenské situace, obtížné životní události či omezující životní podmínky. Služba je poskytována ambulantně. Cílem zařízení je cílové skupině nabízet pomoc, bezpečný prostor a omezit vliv negativního prostředí, ve kterém žijí a dále pozitivně ovlivňovat jejich životní styl a životní hodnoty se zaměřením na jejich potřeby a přání.⁹⁷

Poskytované činnosti a služby v NZDM DEPO

V nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež DEPO Kaplice jsou poskytovány následující činnosti:

- a) **Výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti** (poskytnutí prostoru, kontaktní práce, volnočasové aktivity, situační intervence, příprava do školy, práce se skupinou, tvůrčí činnost, doučování, preventivní, pedagogické a výchovné programy).
- b) **Zprostředkování kontaktu se společenským prostředím** (informační servis, doprovod).

⁹⁷ Srov. CHARITA, Kaplice, *Standard č. 1. Nízkoprahového zařízení pro děti a mládež DEPO Kaplice*, s. 1-2.

- c) **Sociálně terapeutické činnosti** (poradenství, krizová intervence, práce s osobou blízkou, individuální plánování, specificky preventivní aktivity, práce se skupinou).
- d) **Pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí** (jednání s institucemi, doprovod).⁹⁸

4.2 Příklady

Příklad č. 1

Klientkou je čtrnáctiletá dívka, která žije ve společné domácnosti se svou matkou. Její vztah s matkou je velmi problematický a dívka i vlivem tohoto špatného vztahu nezvládá své školní povinnosti a ve svém volném čase se stýká se skupinou problematických adolescentů, kteří ji negativně ovlivňují a v tomto důsledku se klientka chová rizikově. Dívka se do NZDM DEPO dostavila na základě doporučení kurátora Orgánu sociálně právní ochrany dětí MěÚ Kaplice.

Rodinná situace:

Rodina dívky je neúplná, její otec matku i svou dceru opustil, když dívce bylo 8 let. Jejímu otci je v současné době 39 let. Otec je vyučený autoklempíř a od doby, co rodinu opustil, svou dceru neviděl a ani s ní nebyl v jiném kontaktu. V současné době je otec dívky nezaměstnaný, bydlí na ubytovně a je alkoholikem.

Matce dívky je 36 let. Jednalo se o neplánované těhotenství. Její matka nemá stálé zaměstnání, je vedena na úřadu práce a přivydělává si občasnými brigádami. S otcem dívky nikdy nežila ve svazku manželském. Matka je vyučená švadlena a během odchodu otce dívky vystřídala mnoho partnerů.

Dívka s matkou bydlí ve městě Kaplice, kde mají pronajatý byt o velikosti 1+kk od soukromé osoby s dosti vysokým měsíčním nájemným. Matka dceru živí sama, její otec neplatí výživné. Matka jako samoživitelka nezvládá každý měsíc pravidelně platit nájem a s tím související služby. Majitel bytu jim už pohrozil vystěhováním. Byt je velmi stísněný a neposkytuje dostatek osobní zóny pro dívku ani její matku.

⁹⁸ Srov. CHARITA, Kaplice, *Standard č. 1 Nizkoprahového zařízení pro děti a mládež DEPO Kaplice*, s. 2-3.

Charakteristika klientky:

Zdravotní stav dívky je dobrý, v raném dětství prodělala běžné dětské nemoci. Neměla žádné závažné nemoci ani závažný úraz. Její fyziologický a psychický vývoj probíhal dle standartních norem. V posledních třech letech dívka trpí poruchami spánku. Tento problém nebyl do současné doby nijak řešen.

Dívka je introvertní povahy a je uzavřená do sebe. Má nízké sebevědomí a je velmi citlivá. Ve svém věku nemá žádnou představu o své budoucnosti a její přístup k životu je velmi negativní. Dívka je nedůvěřivá a těžko navazuje kontakty se svými vrstevníky. Vztah k její matce je velmi problematický.

Dívka od svých čtyř let navštěvovala mateřskou školu v Kaplici. Do první třídy nastoupila i díky odkladu ve svých sedmi letech. Ve třetí třídě základní školy jí byla diagnostikována dyslexie a dysgrafie. V současné době navštěvuje 8. ročník základní školy a její prospěch je průměrný až podprůměrný.

Určení sociálních problémů:

Dívka má problémy s prospěchem ve škole, velmi často chodí za školu a stýká se s nevhodnou partou mladistvých adolescentů. Díky vlivu této skupiny začala kouřit marihuanu a občas pije alkohol.

Vztah s její matkou je velmi komplikovaný. Se svou matkou nemluví a velmi často jí lže. Vyčítá jí, že se jí nevěnuje a svou nespokojenost s jejich vztahem dává najevo svým chováním (např. časté verbální agrese). I díky tomuto dívka trpí nespavostí.

Matka byla při výchově benevolentní a nedůsledná. Nikdy nejevila dostatečný zájem o potřeby a přání své dcery. Matka se svou dcerou moc nekomunikuje a často jejich komunikace vyvrcholí slovní hádkou. Dívka nerespektuje autority a nemá doma vhodné výchovné prostředí.

Dívka je ve škole často terčem posměšků ze strany spolužáků a to z důvodu, že viditelně s matkou nemají dostatek finančních prostředků (dívka chodí ve špinavém a otrhaném oblečení, nemá mobilní telefon apod.). Se spolužáky ve své třídě se nebaví a slovně je napadá.

Způsob řešení projevů rizikového chování a dalších navazujících sociálních problémů:

O problémech dívky se na základě písemné zprávy od základní školy, kterou dívka navštěvuje, dozvěděl Orgán sociálně právní ochrany dětí MěÚ Kaplice. V rámci

stanoveného pracovního postupu kurátor dívce doporučil spolupráci se sociálním pracovníkem NZDM DEPO v Kaplici.

Dívka navštívila prostory NZDM DEPO a zde proběhl první kontakt se sociálním pracovníkem. Bylo zjištěno, že dívka má zálibu v kreslení. Dívka začala v nepravidelných intervalech v odpoledních hodinách navštěvovat prostory NZDM DEPO a zde společně s ostatními klienty v rámci volnočasových aktivit začala kreslit. Při této aktivitě si našla i nové kamarády, se kterými sdílí společný zájem.

V rámci pobytu v zařízení NZDM DEPO je dívka zprostředkováno doučování se sociálním pracovníkem, který jí pomáhá ve zvládnutí školních povinností. Na toto doučování dívka dochází 3 krát týdně.

Jelikož většina sociálních problémů dívky vyplývá z jejího komplikovaného vztahu s matkou, tak je zapotřebí řešit i tento problém. Matce i dceři byla zprostředkována návštěva u psychoterapeuta. Účelem této terapie bude zlepšení vzájemného vztahu mezi nimi s důrazem na zlepšení vzájemné komunikace.

Její matce bude ze strany sociálního pracovníka nabídnut doprovod na příslušné instituce státní správy za účelem zažádání o sociální dávky a dávky v hmotné nouzi.

Vyhodnocení přínosu NZDM při řešení problému s rizikovým chováním:

Z popisu případu vyplynulo, že dívka již trpěla projevy rizikového chování (záškoláctví, kouření marihuany či pití alkoholu). Toto bylo zapříčiněno nulovou komunikací a celkově špatným vztahem se svou matkou a stykem se skupinou rizikových adolescentů.

Volnočasové aktivity v NZDM DEPO Kaplice dívce pomohly smysluplně trávit její volný čas a při těchto činnostech si našla nový okruh kamarádů, kteří nespádají do skupiny rizikových adolescentů. V rámci další poskytnuté sociální služby (a to doučování) se rapidně dívce zlepšil její prospěch ve škole.

Sociální pracovník NZDM DEPO v rámci svých kompetencí pracoval i na zlepšení vztahu dívky s její matkou a to konkrétně zprostředkováním setkání u psychoterapeuta a dále v doprovodu matky a její dcery na příslušné úřady k vyřízení sociálních dávek.

Dívka z tohoto případu se chovala rizikově (občasné užívání marihuany, pití alkoholu, agresivní jednání). Na základě doporučení Orgánu sociálně právní ochrany dětí MěÚ Kaplice začala docházet do NZDM DEPO Kaplice, zde byly využity při práci s klientkou v rámci sekundární sociální prevence tyto činnosti: pobyt v zařízení, vzdělávací aktivita

doučování, práce s osobou blízkou (matkou), doprovod, krizová intervence. Rizikové projevy chování se u dívky podařilo odstranit a to i díky činnostem a sociální práci v NZDM DEPO. Tento příklad z praxe potvrzuje, že činnosti NZDM mohou být nástrojem prevence rizikového chování mládeže.

Příklad č. 2

Sociální pracovnice NZDM DEPO v Kaplici oslovila preventistu Městské policie Kaplice, zda by v prostorách NZDM neprovedl přednášku pro klienty zařízení na téma: Projevy rizikového chování s konkrétním zaměřením na vandalismus a to z důvodu, že klienti NZDM (adolescenti ve věku 15 - 17 let) sociální pracovníci v rámci pobytu v zařízení sdělili, že se jim líbí „Street art“ (pouliční umění, kde se za pomoci sprejů či barev vytváří obrazy na fasádách domů či jiných objektů) a rádi by si také tento druh umění vyzkoušeli.

Určení sociálních problémů:

Sociální pracovnice si byla vědoma, že sprejování či malování na objekty či předměty cizích osob bez jejich souhlasu je protiprávní. Z tohoto důvodu kontaktovala příslušného pracovníka Městské policie Kaplice, aby klientům vysvětlil protiprávnost tohoto jednání a z toho plynoucí možné důsledky. Možným projevem rizikového chování by zde byl vandalismus.

Vyhodnocení přínosu NZDM při řešení problému s rizikovým chováním:

Sociální pracovnice v rámci aktivity: preventivní, výchovné a pedagogické programy do prostor NZDM pozvala pracovníka Městské policie Kaplice, který klientům vysvětlil, že sprejování a malování na cizí objekty či předměty bez souhlasu majitele je vždy trestným činem. Dále klientům vysvětlil všechny možné trestně-právní roviny řešení v případě zjištění obdobného případu. Klienti vysvětlovanou tematiku pochopili, přesto se několikrát během přednášky preventisty Městské policie Kaplice zeptali: „Kde tedy můžeme beztrestně sprejovat“? Na základě zjištěného zájmu o „Street art“ ze strany klientů NZDM preventista Městské policie Kaplice kontaktoval příslušný odbor MěÚ Kaplice s dotazem, zda není ve městě Kaplice nějaký objekt, na kterém by si klienti NZDM mohli vyzkoušet své dovednosti v oblasti „Street art“. Pracovník městské policie dobře věděl, že bude lepší klientům NZDM umožnit vyzkoušet si „Street art“ na objektu se souhlasem majitele (město Kaplice), než aby došlo k poškození jiného

objektu, kde majitel souhlas nedá (toto jednání by mělo trestně-právní důsledky). Město Kaplice klientům NZDM poskytlo možnost aktivitu vyzkoušet na zdech objektu, který se bude v následujícím období demolovat.

Sociální pracovnice NZDM reagovala na podnět klientů NZDM, kteří uvedli, že se jim líbí pouliční umění street art a chtěli by si ho vyzkoušet. Sociální pracovnice si byla vědoma možnosti protiprávnosti tohoto jednání ze strany klientů. Z tohoto důvodu do prostor NZDM pozvala v rámci preventivního programu preventistu Městské policie Kaplice, aby klientům NZDM vysvětlil možné důsledky tohoto rizikového chování (vandalismus). Klientům NZDM byla problematika vysvětlena a díky pracovníkovi MP Kaplice jim bylo umožněno vyzkoušet si své dovednosti v oblasti pouličního umění na objektu města Kaplice, který se bude v následujícím období demolovat. Tento příklad z praxe v rámci primární sociální prevence potvrzuje, že činnosti NZDM mohou být nástrojem prevence rizikového chování mládeže.

Příklad č. 3

Klientem je sedmnáctiletý chlapec, který do NZDM DEPO Kaplice dochází již od svého 15. roku. Prostory NDZM DEPO začal navštěvovat díky doporučení svého kamaráda. V zařízení si našel své kamarády a trávil zde většinu volného času. Volný čas zde trávil využíváním volnočasových aktivit (zejména stolního fotbalu, šipek, sledování filmů). Ve druhém ročníku středního odborného učiliště si chlapec našel nové kamarády a prostory NZDM přestal navštěvovat.

Charakteristika klienta:

Chlapec žije se svými rodiči v jednom z bytů panelového domu v Kaplici. Byt je o velikosti 3+1. Matce chlapce je 54 let a pracuje jako prodavačka v místní prodejně potravin. Otcí chlapce je 57 let a pracuje jako automechanik v soukromé autodílně. Vztah mezi otcem a matkou je bezproblémový. Chlapec s rodiči vychází a nemá s nimi žádné konflikty.

Chlapec má dva starší sourozence. Staršímu bratrovi je 33 let. Bratr žije se svou rodinou (manželka, dcera ve věku 6 let) v rodinném domě v Kaplici. Bratr pracuje ve státní správě a jeho vztah s chlapcem je rovněž bezproblémový. Klient svého bratra a jeho rodinu občas navštíví.

Dále má chlapec starší sestru, které je 30 let. Tato žije se svou rodinou (manžel, děti ve věku 6 let a 4 roky) ve vzdáleném městě od Kaplice. Sestra je na mateřské dovolené. Chlapec svou sestru a její rodinu vidí velmi zřídka (město je od Kaplice hodně vzdálené a se svými rodiči již za sestrou jezdit nechce). Vztah se sestrou a její rodinou má bezproblémový.

Zdravotní stav chlapce je dobrý, netrpí žádnými nemocemi a neužívá žádné léky. Jeho fyziologický vývoj probíhal dle standardních norem.

Chlapec je extrovert a má rád okolo sebe přátele, se kterými rád tráví svůj volný čas. Má zdravé sebevědomí a pozitivní přístup k životu. Uznává přirozené autority (rodiče, učitele) a nemá problém s plněním jejich příkazů.

Chlapec do NZDM DEPO začal docházet ve svých patnácti letech, v této době navštěvoval 9. třídu ZŠ v Kaplici. Po ukončení povinné školní docházky začal navštěvovat SOU Kaplice, učební obor: mechanik a opravář zemědělských strojů. V prostorech NZDM si našel skupinu přátel (jednalo se o 2 chlapce ve věku 15 let). Společně s těmito adolescenty trávili svůj volný čas v NZDM a to zejména volnočasovými aktivitami (stolní fotbal, sledování filmů, šipky). S těmito přáteli trávil svůj volný čas i mimo prostor NZDM (hraní kopané, vyjíždkami na kole). Dva z těchto chlapců po ukončení povinné školní docházky začali studovat mimo Kaplici a přes týden byli ubytováni na internátech daných škol a nemohli tedy během pracovního týdne navštěvovat prostory NZDM. Během víkendů trávili čas se svými rodinami a přítelkyněmi. Přátelství mezi klientem a těmito dvěma chlapci se tedy z těchto důvodů rozpadlo. Klient ještě nějakou dobu do prostor NZDM DEPO docházel, ale již tam nenašel podobné přátele a po nástupu do druhého ročníku SOU Kaplice prostory NZDM přestal navštěvovat úplně. Ve druhém ročníku SOU si našel nové kamarády a jeho chování se změnilo.

Určení sociálních problémů:

Chlapec si na učilišti našel nový okruh svých přátel (skupinu tří adolescentů ve věku 15 - 18 let), se kterými začal trávit svůj volný čas. Tito jeho noví přátelé nechtěli svůj volný čas trávit v prostorech NZDM, ačkoliv jim chlapec o této možnosti řekl. Společně trávili svůj volný čas v místním skate-parku. Na tomto místě se pohybují různí adolescenti, kteří se chovají rizikově. Chlapec se zde naučil kouřit a konzumovat alkohol. Na toto místo se svými kamarády chodil i místo vyučování. Jeho prospěch ve škole se zhoršil.

Vztahy s rodiči a sourozenci již nebyly tak bezproblémové, často se s nimi dostával do konfliktů. Chlapec se dopustil i několika krádeží zboží (zejména cigaret a alkoholu) v místní prodejně. Do jeho osmnácti let toto jednání bylo řešeno zejména ze strany Orgánu sociálně právní ochrany dítěte MěÚ Kaplice. Chlapec shora popisovaný učební obor dokončil. Po vyučení odešel od rodičů a začal pracovat v jiném městě. Se svou rodinou neudrhuje žádné kontakty a jeho rodina o něm nic neví. Se svými kamarády ze SOU Kaplice již není v kontaktu.

Vyhodnocení přínosu NZDM při řešení problému s rizikovým chováním:

Po dobu, kdy chlapec docházel do NZDM DEPO, nebylo jeho chování rizikové. Svůj volný čas zde trávil smysluplně a to zejména volnočasovými aktivitami. Našel si zde i přátele, se kterými trávil svůj volný čas i mimo zařízení NZDM. V rámci primární sociální prevence byl jako klient NZDM přítomen i několika preventivním programům a aktivitám týkajících se rizikového chování mládeže a možných důsledků.

Chování chlapce se změnilo zejména z důvodu ztráty přátel z NZDM, kteří začali studovat v jiných městech a našli si své přítelkyně. Chlapec si už v NZDM takovéto přátele nenašel a trávení volného času ho přestalo v zařízení bavit. Ve druhém ročníku učiliště si našel nové kamarády a začal svůj volný čas trávit s nimi, na místě, kde se dostal do kontaktu s rizikovým chováním. Začal kouřit a konzumovat alkohol. Dopustil se i několika krádeží a chodil za školu. Jeho chování začalo vykazovat známky rizikivosti, přestože chlapec žil v úplné a spokojené rodině, měl z prostor NZDM v rámci primární sociální prevence znalosti o tom, co je rizikové chování a jaké může mít dopady.

Ztráta přátel z prostor NZDM byla pro klienta klíčová. Našel si nové přátele, kteří svůj volný čas v prostorách NZDM trávit nechtěli. Klient se svým novým přátelům přizpůsobil a akceptoval jejich způsob trávení volného času a do prostor NZDM DEPO již nikdy nepřišel, jelikož měl strach, že o své nové přátele přijde. Klient akceptoval rizikové chování svých nových kamarádů a to i přes to, že měl znalosti z činností NZDM DEPO, že toto chování není společensky vhodné a žádoucí. Činnosti NZDM DEPO byly v tomto případě nástrojem prevence rizikového chování do doby než klient přerušil kontakt se svými přáteli z NZDM a rozhodl se, že bude svůj volný čas trávit se svými novými přáteli, kteří prostory NZDM navštěvovat nechtěli.

Příklad č. 4

Klientkou je šestnáctiletá dívka, která navštěvuje NZDM DEPO od svých 15. let. Prostory NZDM DEPO začala navštěvovat na základě zhlédnutí webových stránek a nabídky volnočasových aktivit v NZDM. Nejméně třikrát v týdnu do prostor NZDM docházela a svůj volný čas zde vyplňovala různými volnočasovými aktivitami (malováním, sledováním filmů). Přátele uvnitř zařízení nevyhledávala a veškeré činnosti v prostorách NZDM dělala sama. V rámci primární sociální prevence se zúčastnila besed a přednášek týkajících se rizikového chování mládeže.

Charakteristika klientky:

Dívka se svými rodiči žije v nájemném bytě v panelovém domě v Kaplici. Byt je o velikosti 2+1. Dívka nemá žádné sourozence. Matce dívky je 40 let a pracuje jako OSVČ v oboru kadeřnictví. Otcí dívky je 43 let a pracuje jako dělník v místní soukromé firmě. Otec tráví mnoho času v zaměstnání a veškerý svůj volný čas tráví mimo rodinu se svými kamarády. Své rodině věnuje jen minimum času. Matka dívky tráví rovněž spoustu času v zaměstnání a na svou dceru nemá čas. Rodinné vztahy z těchto důvodů nejsou harmonické, rodina spolu netráví žádný společný čas a každý si žije svůj vlastní život.

Zdravotní stav dívky je vcelku dobrý, neutrpěla žádné vážné zranění a netrpí žádnou nemocí. Její fyziologický vývoj probíhal standardně. Dívka je na svůj věk velmi vyspělá a vypadá starší, než doopravdy je.

Dívka je introvert, často je uzavřená sama do sebe. Nevyhledává společnost, nejraději je sama. Je nekonfliktní a před problémy raději prchá či je odkládá. Její sebevědomí je průměrné. Nevěří cizím lidem a trvá dlouhou dobu, než někomu začne důvěřovat.

Dívka navštěvovala 9. třídu ZŠ v Kaplici. Po ukončení povinné školní docházky začala studovat na obchodní akademii v Kaplici. Její studijní výsledky byly na základní škole nadprůměrné, a proto se skrze přijímací zkoušky dostala na tuto střední školu.

Dívka nenavštěvovala žádný zájmový kroužek, protože se necítila dobře v kolektivu více lidí. Mezi její zájmy patří jízda na kolečkových bruslích a volnočasové aktivity v NZDM DEPO (kreslení, sledování filmů).

Na základní škole měla dívka jen jednu kamarádku, která se po ukončení povinné školní docházky přihlásila na jinou střední školu v jiném městě. Během studia na střední škole si našla staršího přítele ve věku 23 let. Přítel bydlí s kamarádem v pronajatém bytě

v Kaplici a je nezaměstnán. Chování dívky s příchodem nového přítele začalo vykazovat známky rizikivosti.

Určení sociálních problémů:

Dívka i po nástupu na střední školu navštěvovala prostory NZDM. Chovala se opět introvertně a veškeré činnosti prováděla sama. Její přítel věděl o tom, že navštěvuje prostory NZDM a nijak jí v tom nebránil. Několikrát mu navrhla, aby šel s ní, ale on vždy odmítl. Její přítel byl nezaměstnán a neměl tedy žádný zdroj finančních prostředků. Pracoval na příležitostných brigádách a peníze, které vydělal, utratil za věci osobní potřeby a již mu nezbývaly finanční prostředky na zaplacení nájmu a s tím souvisejících nákladů. Dívka k němu měla velmi silné citové pouto a chtěla mu pomoci s obstaráním finančních prostředků.

Tyto finanční prostředky se pokusila získat odcizením mobilního telefonu a finanční hotovosti jinému klientovi NZDM DEPO, který tyto věci měl ve své bundě v prostorech NZDM. Dívka se pokusila v nestřeženém okamžiku tyto věci z bundy vyndat a posléze je zpeněžit. Při tomto pokusu byla přistižena sociální pracovníci NZDM.

Z rozhovoru mezi klientkou a sociální pracovníci vyplynulo, že dívka tyto peníze chtěla dát svému příteli na uhrazení nájmu a nevěděla jakým jiným způsobem si peníze opatřit. Dívka svého přítele neustále omlouvala a bylo zřejmé, že k němu má velmi silné citové pouto. Vůbec si nepřipouštěla závažnost svého jednání a neschopnost svého přítele vydělat si peníze prací.

Dívka porušila veškeré etické zásady a principy NZDM DEPO. Pro další období hrozilo opakování tohoto jednání, jelikož dívka svého přítele nechtěla opustit. Hlavně z tohoto důvodu jí byl zakázán vstup a pobyt v prostorách NZDM. Tato událost nebyla řešena ze strany PČR ani Orgánu sociálně právní ochrany dětí MěÚ Kaplice.

Vyhodnocení přínosu NZDM při řešení problému s rizikovým chováním:

Dívka svůj volný čas trávila smysluplně díky volnočasovým aktivitám v NZDM DEPO. V rámci primární sociální prevence se zúčastnila vzdělávacích aktivit týkajících se rizikového chování.

Dívka žila v rodině, kde se jí otec ani matka moc nevěnovali. Dívka byla introvertní a na základní škole měla jednu kamarádku, se kterou později kontakt přerušila. Klientka nevyhledávala přítomnost jiných kamarádů a nejlépe se cítila sama. Na střední škole se seznámila se svým přítelem, který byl starší než ona. Její přítel pracoval jen

příležitostně a neměl peníze na úhradu nájmu a dalších nákladů spojených s bydlením. Dívka k němu měla silné citové pouto a pokusila se v NZDM DEPO odcizit peníze a mobilní telefon jinému klientovi a to z důvodu získání peněz pro svého přítele. Dívka ze vzdělávacích aktivit v rámci primární sociální prevence věděla, že toto rizikové jednání není přípustné. Kvůli vztahu ke svému příteli byla ochotna toto riziko podstoupit a chtěla příteli pomoci. Sociální pracovníce s klientkou v rámci sekundární sociální prevence vedla rozhovor, ze kterého vyplynulo, že dívka svého přítele neopustí a je zde velké riziko toho, že se její rizikové chování bude v budoucnu opakovat. Dívce byl zakázán další vstup a pobyt v prostorech NZDM DEPO.

Činnosti NZDM byly nástrojem prevence rizikového chování do doby, než klientka poznala svého nového přítele. Do svého přítele se zamilovala a chtěla mu pomoci v jeho finanční situaci. Ve svém věku neměla dostatek peněz ani zaměstnání. Z tohoto důvodu chtěla sehnat peníze prodejem věcí, které odcizila jinému klientovi NZDM. Pouto klientky k jejímu příteli bylo veliké a dívka nebyla ochotna si kvůli lásce k němu připustit, že její jednání již bylo rizikové a z tohoto důvodu jí byl další vstup do prostor NZDM zakázán.

Činnosti NZDM byly nástrojem prevence rizikového chování do doby, než dívka poznala svého přítele. Kvůli snaze mu pomoci se začala chovat rizikově a to i přes to, že měla znalosti a informace o tom, že toto jednání není společensky žádoucí. Rizikovému chování klientky by bylo možné zabránit např. v tom případě, že by její přítel do prostor NZDM také docházel a trávil zde s ní svůj volný čas.

Závěr

Bakalářská práce se zabývala prevencí rizikového chování mládeže (cílová skupina 15 - 18 let) za využití činností NZDM. Cílem bakalářské práce bylo zjistit, jakým způsobem činnosti NZDM mohou podpořit prevenci rizikového chování dětí a mládeže.

Ke splnění cíle práce bylo nutné charakterizovat NZDM, cílovou skupinu, rizikové chování cílové skupiny, prevenci rizikového chování a úlohu NZDM v systému prevence rizikového chování České republiky. Dále bylo nutné propojení teoretických poznatků s praktickými zkušenostmi. K tomuto propojení došlo ve třetí a čtvrté části práce. Ve třetí části práce je ke každé konkrétní činnosti NZDM uvedena ukázka využití této činnosti pro daný druh rizikového chování. K propojení teoretických poznatků s příklady praxe došlo ve čtvrté části práce. Čtvrtá část obsahuje celkem čtyři příklady z praxe, přičemž dva tyto příklady ukazují, že činnosti NZDM mohou být účinným nástrojem prevence rizikového chování. Zbylé dva příklady ukazují, že činnosti NZDM do jisté doby mohou sloužit jako účinný preventivní nástroj rizikového chování mládeže, ale také obsahují situace a momenty, které způsobily, že tyto činnosti již nebyly efektivním nástrojem v prevenci rizikového chování.

Jakým způsobem tedy činnosti NZDM mohou ovlivnit prevenci rizikového chování mládeže? V první řadě je to možností smysluplně trávit v prostoru NZDM volný čas. V prostoru NZDM klienti dále navazují nové sociální kontakty se svými vrstevníky. V rámci vzdělávacích a preventivních aktivit získávají informace o tom, že rizikové chování je společensky nežádoucí. Mají zde možnost se sociálními pracovníky mluvit o svých problémech v rodině, vztahu, škole a sociální pracovníci jim v rámci svých kompetencí poskytují rady a způsoby řešení jejich problémů.

Kdy činnosti NZDM nebudou nástrojem prevence rizikového chování? Může se jednat o důvody, které jsou uvedeny ve dvou příkladech z praxe ve čtvrté části práce. Těmito důvody mohou být: ztráta sociálních kontaktů z NZDM, noví přátelé či nový partner, kteří nechtějí trávit volný čas v prostorech NZDM a vlivem těchto činitelů i sám klient, který v NZDM trávil svůj volný čas nerizikově, svůj postoj přehodnotí a jeho chování se změní v rizikové.

Prevencí rizikového chování mládeže se v České republice zabývá mnoho subjektů jak na vertikální, tak na horizontální úrovni. NZDM v tomto systému mají svoji

nezastupitelnou roli. NZDM mohou výrazným způsobem ovlivnit prevenci rizikového chování mládeže a být i efektivním nástrojem v této oblasti. Vše závisí na kvalitě poskytovaných činností, profesionalitě a kompetentnosti sociálních pracovníků a v neposlední řadě i na samotných klientech, kteří se musejí chtít chovat nerizikovým způsobem.

Seznam použitých zdrojů

Monografie:

Pojmosloví NZDM. 1. Praha: Česká asociace Streetwork, 2008. 20 s.

Spolupráce NZDM a výchovných ústavů. 1. Brno: Ratolest Brno, 2019. 113 s.

Standard č. 1 Nízkoprahového zařízení pro děti a mládež DEPO Kaplice. 1. Kaplice: Charita Kaplice, 2016, 10 s.

BÁRTÍK, Pavel, MIOVSKÝ, Michal, ed. *Primární prevence rizikového chování ve školství: [monografie]*. Praha: Sdružení SCAN, c2010. 253 s. ISBN 978-80-87258-47-7.

ČÍŽKOVÁ ŠIMÍČKOVÁ, Jitka. *Přehled vývojové psychologie*. 2. nezm. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003. 173 s. ISBN 80-244-0629-2.

HOFBAUER Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. 173 s. ISBN 80-7178-927-5.

JEDLIČKA Richard. *Poruchy socializace u dětí a dospělých*. 1. vyd. Praha: Grada publishing, 2015. 541 s. ISBN 978-80-247-5980-7.

JIRÁK, Jan a Barbara KÖPPLOVÁ. *Média a společnost*. Praha: Portál, 2003. 208 s. ISBN 80-7178-697-7.

KABÍČEK, Pavel, Ladislav CSÉMY a Jana HAMANOVÁ. *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*. Praha: Triton, 2014. 339 s. ISBN 978-80-7387-793-4.

KLÍMA, Petr, ed. *Kontaktní práce: antologie textů České asociace streetwork*. 2. vyd. [Praha: Česká asociace streetwork, 2009]. 357 s. ISBN 978-80-254-4001-8.

KRULICHOVÁ, Eva, Zuzana PODANÁ a Jiří BURIÁNEK. *Delikvence mládeže: trendy a souvislosti*. Praha: Triton, 2015. 232 s. ISBN 978-80-7387-860-3.

KUNCZIK, Michael. *Základy masové komunikace*. Přeložil Štěpánka KUDRNÁČOVÁ, přeložil Milan ŠMÍD. Praha: Karolinum, 1995. 302 s. ISBN 80-7184-134-X.

MACEK, Petr. *Adolescence*. 2. upr. vyd. Praha: Portál, 2003. 140 s. ISBN: 80-7178-747-7.

MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál s.r.o., 2008. 264 s. ISBN 978-80-7367-368-0.

MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3. rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. 159 s. ISBN 80-86429-19-9.

MATOUŠEK, Oldřich a MATOUŠKOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Vyd. 3., aktualit. Praha: Portál, 2011. 272 s. ISBN 978-80-7367-825-8.

ŘEZÁČ, Jaroslav. *Sociální psychologie*. Brno: Paido, 1998. 268 s. ISBN 80-85931-48-6.

SKORUNKOVÁ, Radka. *Úvod do vývojové psychologie*. Hradec Králové: Gaudeamus: 2005. 69 s. ISBN: 80-7041-727-7.

SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). 152 s. ISBN 9788024740423.

ŠTEFKOVÁ, Ivana a DOLEJŠ Martin. *Resilience u adolescentů v NZDM*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2016. 89 s. ISBN 978-80-244-4903-6.

VAŠUTOVÁ, Maria. *Pedagogické a psychologické problémy dětství a dospívání*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2005. 267 s. ISBN 80-7042-691-8.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. Praha: Portál, 1999. 407 s. ISBN: 80-7178-308-0.

ZEMANOVÁ, Vanda a Martin DOLEJŠ. *Životní spokojenost, sebehodnocení a výskyt rizikového chování u klientů nízkoprahových zařízení pro děti a mládež*. 1 vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2015. 135 s. ISBN 978-80-244-4492-5.

Elektronické zdroje

Hraní digitálních her českými adolescenty [online]. Hradec Králové: Školský informační portál, 2019 [cit. 2019-12]. Dostupné z:

<https://www.sipkhk.cz/infoportal/clanek/hrani-digitalnich-her-ceskymi-adolescenty/all>

Koncepce NZDM [online]. Jablonec nad Nisou: Diakonie ČCE, 2017 [cit. 2020-01-01]. Dostupné z: www.mestojablonec.cz/filemanager/files/3310.pdf

Kořeny vzniku NZDM [online]. Hradec Králové: Mgr. Jan Čechlovský, 2005 [cit. 2019-10-11]. Dostupné z:

https://archiv.streetwork.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=703

Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže 2019-2027 [online]. Praha: MŠMT, 2019 [cit. 2019-12]. Dostupné z:

https://www.msmt.cz/uploads/narodni_strategie_primarni_prevence_2019_27.pdf

NZDM Open House [online]. Bruntál: OPEN HOUSE, 2017 [cit. 2020-02-01]. Dostupné z: www.openhousebruntal.cz/sluzby.php?what=nzdmoh

Prevence rizikového chování [online]. Praha: Klinika Adiktologie, 2018 [cit. 2019-12]. Dostupné z:

<https://www.adiktologie.cz/cz/articles/detail/70/4538/Prevence-rizikoveho-chovani>

Primární prevence - charakteristika [online]. Praha: Národní informační centrum pro mládež, 2018 [cit. 2019-12]. Dostupné z: <https://www.nicm.cz/primarni-prevence-charakteristika>

Registr poskytovatelů sociálních služeb [online]. Praha: MPSV, 2020 [cit. 2020-06-02]. Dostupné z: https://iregistr.mpsv.cz/socreg/hledani_sluzby.do?SUBSESSION_ID=1580975668884_3

Specifická primární prevence [online]. Praha: Prevence-info.cz, 2018 [cit. 2019-12]. Dostupné z: www.prevence-info.cz/p-prevence/specificka-primarni-prevence

Standardy kvality sociálních služeb pro NZDM [online]. Praha: Česká asociace Streetwork, 2013 [cit. 2020-01-15]. Dostupné z: https://archiv.streetwork.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=195

Stav a pohyb obyvatelstva ČR [online]. Praha: Český statistický úřad, 2019 [cit. 2020-11]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/stav-a-pohyb-obyvatelstva-v-cr-1-3-ctvrtleti-2019>

Vymezení rizikového chování [online]. Praha: Klinika Adiktologie, 2019 [cit. 2019-12]. Dostupné z: <https://www.adiktologie.cz/vymezeni-rizikoveho-chovani>

Zákon o sociálních službách [online]. Praha: AION CS, 2020 [cit. 2020-11]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108#cast3>

Seznam použitých zkratk

NZDM – Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež

NZDM DEPO Kaplice – Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež DEPO Kaplice

ČSA – Česká asociace Streetwork

MěÚ Kaplice – Městský úřad Kaplice

SOU Kaplice – Střední odborné učiliště Kaplice

ABSTRAKT

GRIGA, Martin. *Činnosti nízkoprahového zařízení pro děti a mládež jako nástroj prevence rizikového chování mládeže*. České Budějovice 2019/2020. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta České Budějovice, Oddělení praxe, vedoucí práce, M. Ehrlichová.

Klíčová slova: NZDM, adolescence, rizikové chování, prevence rizikového chování.

Tato bakalářská práce se zabývá prevencí rizikového chování mládeže v NZDM a to za využití zde poskytovaných činností. Cílem mé bakalářské práce je představit, jakým způsobem mohou činnosti v NZDM podpořit prevenci rizikového chování mládeže. Práce je rozdělena do čtyř kapitol.

První kapitola charakterizuje NZDM, zabývá se jejich historickým vznikem, zakotvením v legislativě, cíli a popisuje průběh sociálních služeb v těchto zařízeních.

Druhá část bakalářské práce je věnována rizikovému chování v období adolescence. V této části je charakterizován vývoj adolescenta z pohledu fyziologie, sociologie a psychologie a to včetně uvedení faktorů, které tento vývoj ovlivňují. Tato část se dále věnuje projevům rizikového chování mládeže, toto jednání definuje a určuje i rizikové a protektivní faktory ovlivňující toto chování.

Třetí část práce se zabývá prevencí rizikového chování mládeže a rolí NZDM v systému prevence České republiky. V této části jsou uvedeny také konkrétní činnosti, které NZDM poskytují a dále je zde uvedeno jejich praktické užití jako nástroje prevence rizikového chování mládeže.

Čtvrtá část práce obsahuje charakteristiku NZDM DEPO Kaplice, kde jsem vykonával povinnou studijní praxi. Tato část dále obsahuje i čtyři příklady z praxe, na dvou z nich je ukázáno, že činnosti NZDM mohou být v některých situacích úspěšnými nástroji prevence rizikového chování. Na zbylých dvou příkladech z praxe je ukázáno, že existují situace, kde činnosti NZDM nezafungovaly jako preventivní nástroje rizikového chování.

THE ABSTRACT

Griga, Martin. Activities of low-threshold facility for children and youth as an effective tool for prevention of risky youth behavior. České Budějovice 2019/2020. Bachelor thesis. Theological Faculty, Department of practice, thesis supervisor, M. Ehrlichová.

Keywords: LFCY, adolescence, risky behavior, prevention of risky behavior.

The aim of my bachelor thesis is to present how activities in LFCY can support the prevention of youth behavior.

The bachelor thesis deals with prevention of risky youth behavior in LFCY for using provided activities. Thesis is divided to four parts.

The first chapter characterizes LFCY, deals with their historical origin, embedded in legislation, targets and describes the course of social services in these facilities.

The second part of the bachelor thesis is devoted to risky behavior during adolescence. In this part is characterized the development of adolescents from the perspective of physiology, sociology and psychology including the factors that influence this development. This section also deals with the manifestations of youth risk behavior, defines the behavior and also identifies risk and protective factors affecting this behavior.

The third part of thesis deals with prevention of risky youth behavior and role LFCY in the prevention system of the Czech Republic. This section also lists the specific activities that LFCY provides and their practical use as tools for prevention of risky youth behavior.

The fourth part contains characteristics of LFCY DEPO Kaplice, where I performed compulsory study practice. This part also contains four practical examples. Two of them show that LFCY activities can in some situations be successful tools for preventing risky behavior. The remaining two practical examples show that there are situations where the activities of the LFCY didn't function as preventive tools for risky behavior.